

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना प्रतिवेदन साँखर गाविस

स्याङ्जा
जिल्ला

तयार गर्ने :

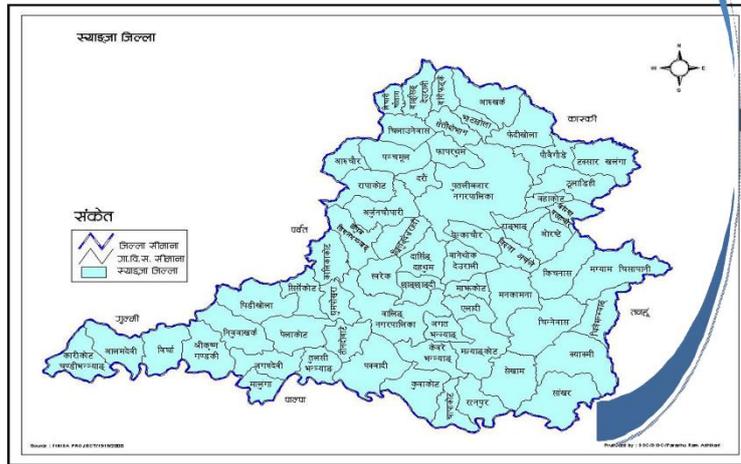
गाउँ विकास समितिको कार्यालय, साँखर

तयार गरिएको मिति : २०७२/०७/२०

सांखर गा.वि.स., स्याङ्जाको गाउँ विकास समिति स्तरीय

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

अद्यावधिक योजना (२०७१-२०७५) Updated V-WASH Plan (2071-2075)

२०७१

श्री गाउँ विकास समितिको कार्यालय

साँखर, स्याङ्जा
स्थापित २०४७

प.सं. :

च.नं. :

मिति : २०७११००२

विषय : धन्यवाद ज्ञापन

‘सन २०१५ सम्म सबैलाई खानेपानी र २०१७ सम्ममा सरसफाईमा सुविधा’ पुऱ्याउने अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता अनुरूप खानेपानी, सरसफाई स्वास्थ्य क्षेत्रलाई आधारभुत आवश्यकता प्रयोग गर्ने गरी लागू भएको यस गा.वि.स. स्तरिय वास योजनालाई अद्यावधिक गर्न पाउँदा हामीलाई धेरै खुसी लागेको छ । यस आयोजनाबाट यस गा.वि.स मा रहेका १०४८ घरधुरीका बासिन्दा प्रत्यक्ष रूपमा यस कार्यक्रमबाट लाभान्वित भएका छन् । यस योजना एउटा एकीकृत र सामाजिक रूपमा तयार पारिएको हुँदा आवश्यकतालाई सहज र पूर्वाग्रह रहित हिसाबले पूर्ति गर्ने लक्ष्यका साथ अगाडि बढिरहेको छ ।

दुर्गम क्षेत्र र योजनाको माध्यमबाट पछ्याडी पारिएको ठाउँका जनतालाई खानेपानी, सरसफाई, स्वास्थ्य, पोषण तथा आय आर्जनको कार्यक्रम संचालन गरी गरिब विपन्न तथा वञ्चीतिकरणमा परेका जनताको जनचेतना वृद्धि, जिविकोपार्जनमा सुधार, शारिरीक सरसफाई तथा मानसिक स्वास्थ्य बनाउने अभिप्रायले एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेको सन्दर्भमा साँखर गा.वि.स.को पुर्वाधार विकास सम्पन्न गराउनयसले सहयोग पुऱ्याएको कुरा कसैबाट छिपेको छैन ।

अन्त्यमा, वास योजनासँग आबद्ध भई पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाई परियोजना, जिल्ला विकास समिति स्याङ्जा नेपाल रेडक्रस सोसाइटी स्याङ्जा लगायत जिल्लाका विकास संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्न पाउँदा खुसी छु । पहिला यस योजना तयार गर्ने क्रममा र अहिले वास योजना अद्यावधिक गर्ने क्रममा कटिबद्ध भई लाग्नु हुने सबै घर परिवार सम्पूर्ण व्यक्तित्व गा.वि.स स्तरिय खानेपानी तथा सरसफाई समन्वय समितिका पदाधिकारीहरु, वडा स्तरीय सामुदायिक स्वास्थ्य तथा सरसफाई कार्यसमितिका पदाधिकारीहरुलाई गा.वि.स. को तर्फबाट धन्यवाद । यस योजनालागू गर्ने क्रममा विशेष सहजीकरण सल्लाह र सहयोग गर्ने जिल्ला विकास समिति तथा वास युनिटमा खट्ने सम्पूर्ण पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरु प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । आशा छ यहाँहरुको सहयोगले साँखर गा.वि.स. खानेपानी सरसफाई र स्वास्थ्य क्षेत्रमा नमुना क्षेत्रको रूपमा स्थापित हुनेछ ।

धन्यवाद !

(भगवानलाल शाह)

सचिव का.स. अध्यक्ष

विषय सूची

खण्ड एक

परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ उद्देश्य	२
१.३ विधि	३
१.४ सिमितता	४

खण्ड दुई

२.१ साँखर गाउँ विकास समितिको सामान्य जानकारी	५
२.१.१ संक्षिप्त परिचय	५
२.१.२ अवस्थिति, सिमाना तथा प्रशासनिक विभाजन	६
२.१.३ क्षेत्रफल तथा भूउपयोग	६
२.१.४ जनसङ्ख्या	६
२.१.५ वडागत तथा जातीय आधारमा तुलनात्मक घरसङ्ख्या	७
२.१.६ शैक्षिक संस्थाहरु	९
२.१.७ गा.वि.स.मा उपलब्ध जनशक्तिको तुलनात्मक विवरण	९
२.१.८ गा.वि.स.मा विद्यमान सेवामूलक कार्यालयहरु	१०
२.२ साँखर गाविसमा खानेपानीको तुलनात्मक अवस्था	१०
२.२.१ वर्तमानमा खानेपानीको अवस्था	११
२.२.२ खानेपानी स्रोतको वर्गीकरण	१३
२.२.३ खानेपानी स्रोतको सुविधा स्तर निर्धारण	१६
२.२.४ साँखर गा.वि.स.मा सञ्चालित खानेपानी योजनाहरुको स्थिति	१८
२.३ स्वास्थ्य र सरसफाईको स्थिति	१९
२.३.१ स्वास्थ्य	२०

२.३.२ सरसफाई	२१
२.३.३ पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूको स्थिति	२५
२.३.४ वातावरणिय सरसफाईको अवस्था	२७
२.४ गा.वि.सको वाश योजना कार्यान्वयन तथा संसोधित कार्ययोजना	२९
२.४.१ विभिन्न खानेपानी योजनाहरू	२९
२.४.२ सम्भाव्य लगानीका स्रोतहरू	३१
२.५ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण	३१
२.५.१ जोखिम सम्बन्धमा विगतको सिकाई पहिचान	३१
२.५.२ भविष्यमा हुनसक्ने जोखिमहरूको प्रकृति विश्लेषण गर्ने, विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी विकल्पहरू	३२
२.५.३ सुझावहरू	३२
२.६ तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरू	३२

खण्ड तिन

निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा	३४
३.१ निष्कर्ष	३४
३.२ भावी कार्यदिशा	३५

अनुसूचीहरू

तालिका सूची

तालिका	शीर्षक	पृष्ठ
१.	साँखर गा.वि.स.का घरधुरीको जातजातिगत आधारमा वितरण	७
२.	साँखर गा.वि.स.मा उपलब्ध दक्ष जनशक्ति	९
३.	साँखर गाविसमा खानेपानीको अवस्था	११
४.	खानेपानी स्रोतको वर्गीकरण	१३
५.	खानेपानी स्रोतहरूको सुविधा स्तर निर्धारण	१६
६.	साँखर गा.वि.स.मा सञ्चालित खानेपानी योजनाहरूको स्थिति	१८
७.	घरायसी शौचालयको अवस्था	२१
८.	संस्थागत शौचालयको अवस्था	२४
९.	पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूको स्थिति	२५
१०.	प्रस्ताव गरिएका विभिन्न खानेपानी योजनाहरू	२९
११.	तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरू	३३

खण्ड एक

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारको सन २०१७ सम्ममा सवैलाई खानेपानी र सरसफाइ सुविधा पुर्याउने लक्ष्य हासिल गर्ने दिशामा सहयोग गर्दै स्थानीय निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार र फिनल्याण्ड सरकारका बीच पश्चिम नेपालका विभिन्न नौ वटा जिल्लाहरूमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रम सञ्चालनको लागि द्विपक्षिय सम्झौता भए वमोजिम पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजना सन २००८ देखि २०१३ अवधिको पहिलो चरण सफलतापूर्वक सम्पन्न गरी सन् २०१३ देखि २०१८ सम्मको अवधिको लागि दोस्रो चरण आरम्भ भएको छ ।

यस सन्दर्भमा समुदायले सहभागितात्मक रूपमा तर्जुमा गरेको योजनाले मात्र समुदायका वास्तविक आवश्यकताको पहिचान गर्न सक्दछ र वाशको क्षेत्रमा गरिने बाह्य सहयोग वास्तविक आवश्यकता भएको वर्गमा पर्दछ जसले स्थानीय सरकारको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने क्षमतालाई विकास गरी सन् २०१७ को नेपाल सरकारको लक्ष पुरा गर्न सहयोग गर्दछ भन्ने मान्यतालाई अंगीकार गरी परियोजनाको पहिलो चरणमा विभिन्न ५२ वटा गाविसको गाउँस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना र एउटा नगरपालिकाका वडाहरूको वडास्तरीय योजना तर्जुमामा सहयोग गरिएको थियो ।

यस परिप्रेक्ष्यमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनामा तर्जुमा भएका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्नको लागि परियोजनाले पहिलो चरणमा पर्याप्त आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गरायो जसको फलस्वरूप: खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा उक्त गाविसहरूमा आमूल परिवर्तन भएको छ ।

परियोजनाको दोस्रो चरणको परियोजना दस्तावेजले वास्तविक रूपमा सेवाविहीन, जसले हालसम्म खानेपानी कार्यक्रमको लागि कुनै पनि बाह्य सहयोग प्राप्त गरेका छैनन् त्यस्ता क्षेत्रमा मात्र परियोजनाको सहयोग केन्द्रीत गर्ने निर्देश गरे वमोजिम परियोजनाको सहयोग

विस्तारको लागि थप दुर्गम तथा सेवाविहीन गाविसहरु छनौट गरी सोहि बमोजिमको योजना तर्जुमा गरी सहयोग गर्ने भन्ने उल्लेख भएको छ । यसका साथै परियोजनाको पहिलो चरण सम्पन्न भएका गाविसहरुबाट क्रमशः परियोजनाको सहयोगको बहिर्गमन गर्दै जानको लागि समेत उक्त गाविसहरुको हालको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको वस्तुस्थिति अद्यावधिक गर्नु आवश्यक देखिएको र साथै परियोजनाको बहिर्गमन पश्चात समेत गाविसले सेवा पुग्न बांकी रहेका क्षेत्रमा अतिरिक्त स्रोतको खोजी गरी वा आफ्नै स्रोत परिचालन गर्न समेत अद्यावधिक खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको आवश्यकता पर्ने भएकोले समेत पहिलो चरणमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा भएका सबै गाविसहरुमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना अद्यावधिक गर्नु वाञ्छनीय देखिएकोले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना अद्यावधिक कार्यमा सहजीकरण गर्ने जिल्ला विकास समिति, जिल्ला प्राविधिक कार्यालय जस अन्तर्गतको जिल्ला खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता एकाइ र गाउँ विकास समिति समेतलाई उक्त कार्यको लागि सहयोगी दस्तावेजको रुपमा तयार गरिएको गाउँ विकास समिति स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना अद्यावधिक गर्ने निर्देशिका (VWASH Plan Updating Guidelines) बमोजिम यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.२ उद्देश्य

गाउँस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना अद्यावधिक कार्यको समग्र उद्देश्य गाउँ विकास समितिलाई स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ को दफा (६५) ले प्रत्येक स्थानीय निकायलाई आफ्नो सिमाक्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने विकास निर्माण कार्य जनमुखी, सहभागितात्मक, प्रभावकारी, सुव्यवस्थित र दीगो प्रतिफल दिने गरी सञ्चालन गर्न आवधिक गाउँ विकास योजना तयार गरी सोही योजना अन्तर्गतका आयोजनाहरुलाई प्राथमिकताको आधारमा सञ्चालन गर्न निर्देशित गरे बमोजिम अद्यावधिक गाविस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार गरिएको छ ।

यसका अतिरिक्त यस कार्यका खास उद्देश्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

- गाउँ विकास समितिको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको वर्तमान अवस्थाको विप्लेशन गरी सबैका लागि खानेपानी र सरसफाइ सुविधा उपलब्ध गराउन अब आवश्यक पर्ने स्रोतको पहिचान गर्नु,

- गाविस क्षेत्रभित्र सेवाविहीन, सेवा प्राप्त र सुविधा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने समुदायको पहिचान गरी प्राथमीकीकरण गर्ने र सोहि वमोजिम स्रोतको विनियोजन गर्ने,
- गाविसको पूर्ण सरसफाइको रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्ने र सोहि वमोजिम कार्यक्रमहरु तय गर्ने,
- जलवायु परिवर्तनबाट खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा पर्न गएका तथा भविष्यमा पर्न सक्ने असरहरुको बारेमा अध्ययन गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका क्रियाकलापहरु पहिचान तथा तर्जुमा गर्नु,
- पश्चिम नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ परियोजनाको दोस्रो चरणको अवधारणा वमोजिम उक्त गाविसमा परियोजनाको सहयोगको स्तर निर्धारण गरी सोहि वमोजिम कार्ययोजना तयार गर्ने कार्यमा सहयोग गर्नु रहेको छ ।

१.३ विधि

गाउस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना अद्यावधिक कार्यको लागि निम्न वमोजिमको क्रियाकलाप गरिएको थियो ।

क्र.सं.	क्रियाकलापको नाम	समयावधी	कैफियत
१	सहजकर्ताको तालिम तथा विद्यमान वाश योजनाको डेस्क अध्ययन कार्य	७ दिन	जिल्लास्तरमा
२	गाविसस्तरीय अद्यावधिक कार्यशाला	१ दिन	गाविसस्तरमा
३	वडास्तरीय कार्यको लागि तयारी	३ दिन	गाविसस्तरमा
४	वडास्तरीय तथ्यांक अद्यावधिक कार्यशाला	९ दिन	वडास्तरमा
५	तथ्यांकको प्रारम्भिक विप्लेशन तथा योजना तर्जुमा पूर्व तयारी	८ दिन	गाविसस्तरमा

६	गाविसस्तरीय योजना तर्जुमा कार्यशाला	२ दिन	गाविसस्तरमा
---	--	-------	-------------

उपरोक्त क्रियाकलापहरूमध्ये सहजकर्ताको तालिम व्यवस्थापन र प्रतिवेदन लेखन कार्यको संयोजन जिल्ला विकास समितिले गरेको छ, भने बांकी क्रियाकलापहरू सहजकर्ताको सहयोगमा गाउँ विकास समिति/VWASHCC र वडा नागरिक मञ्चले आयोजना गरेका थिए ।

समग्र अद्यावधिक कार्यको अगुवाईको कार्य गाविसले गरेको थियो जसको लागि गाविसलाई आवश्यक सहयोग गर्न जिल्ला विकास समितिले एकजना सामाजिक र एकजना प्राविधिक कर्मचारी उपलब्ध गराएको थियो ।

१.४ सिमितता

यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना, जिल्लाको यस क्षेत्रको विकासको निम्ति पूर्णरूपमा सहयोगी रहेपनि यसका आफ्ना केही सीमितताहरू रहनेछन्:

- अपभ्रष्ट आउनसक्ने तत्कालिन आवश्यकताहरूको प्राथमिककरण
- पर्याप्त बजेट विनियोजनमा न्यूनता
- प्राथमिक तहको तथ्याङ्कको सहज उपलब्धता
- राजनैतिक स्थिरता एवं स्थानीय सरकार तथा सुशासन
- पर्याप्त प्राविधिक तथा प्रशासनिक कर्मचारीको खटनपटन
- दातृ राष्ट्र तथा संघ, संस्थाहरूको सहयोगको सुनिश्चितता एवं निरन्तरता
- राजनीतिज्ञ तथा योजनाकारहरूको दूरदृष्टि

खण्ड दुई

२.१ साँखर गाउँ विकास समितिको सामान्य जानकारी

२.१.१ संक्षिप्त परिचय

स्याङ्जा जिल्लाको निर्वाचन क्षेत्र नं. ३ अर्न्तगत रहेको साँखर गा.वि.स. जिल्लाका ५७ गा.वि.स. मध्ये क्षेत्रफलका हिसाबले दोस्रो ठुलो गा.वि.स. हो । मानव विकास सुचांकमा निकै न्युन रहेको यो गा.वि.स. जिल्लाको विकास तहको ग वर्गमा परेको छ । सरसफाई र स्वास्थ्यको दृष्टिकोणले यो एक सुधारोन्मुख गा.वि.स. हो । खानेपानी, सरसफाई स्वास्थ्य र पोषणका लागि एकिकृत योजना सञ्चालन गर्नका लागि गा.वि.स.को पहल तथा जिल्ला विकास समिति र विभिन्न निकायको सहयोगमा एकिकृत क्रियाकलाप सञ्चालन भईरहेका छन् ।

जिल्लाको सबैभन्दा प्रसिद्ध मन्दिरहरुमध्येको एक राधादामोदर मन्दिर यस गा.वि.स. अर्न्तगत वडा नं. ६ मा कालिगण्डकीको तटमा अवस्थित छ । यो मन्दिर केलादीघाटको रुपमा समेत परिचित रहेको छ । यो मन्दिर वि.स. २०३७ सालमा स्थापना भई नियमित रुपमा पुजापाठ हुदै आईरहेको छ ।

जिल्ला सदरमुकाम स्याङ्जाबाट करिब ५८ किलोमिटर दुरीमा रहेको यस गा.वि.स.सिद्धार्थ राजमार्गको वालिङ्ग मिर्दि बाट ६ कोष वा १९ किलोमिटर टाढा रहेको छ । स्याङ्जा सदरमुकामबाट बस, ट्याक्सी, माइक्रोबस जीप आदि जस्ता सवारी साधन प्रयोग गरी मिर्दी भन्ने स्थानसम्म पुगेपछि त्यहाँबाट ट्याक्स तथा जीपको प्रयोगगरी करिब ४ घण्टाको कच्ची मार्गको यात्रा पश्चात रत्नपुरको दामाचौर भन्ने स्थानमा पुगी त्यहाँ बाट करिब २ घण्टाको पैदल यात्रा पश्चात साँखर गाविस पुग्न सकिन्छ, भने सिद्धार्थ राजमार्गको गल्याङ्ग बजारदेखि जिप तथा बस जस्ता सवारी साधनको प्रयोग करिब ४ घण्टाको यात्रा गरी दामाचौर सम्म पुग्न सकिन्छ । मिर्दीदेखि जगतभन्ज्याङ्गसम्म बाँचै महिना यातायातका साधनहरु चलेतापनि जगतभन्ज्याङ्ग बाट पुर्णतया कच्ची मार्ग भएका कारण वर्षायाममा पैदलनै हिड्नुपर्ने अवस्था रहेको छ । यस्तै साँखर गाविसमा पुग्ने अर्को बैकल्पिक मार्ग पोखराबाट भिमादसम्म पक्क बाटोको प्रयोग गरी त्यहाँबाट बस, जिप जस्ता सवारी साधनको प्रयोग गरी साँखर पुग्न सकिन्छ । बैकल्पिक मार्गको रुपमा छिमेकी जिल्ला पाल्पाको रामपुर नगरपालिकादेखि साँखरको वडा नं. ६ केलादीघाटसम्म जोडिएको कालीगण्डकीको पक्की पुल, सोही वडाको मज्जुवासम्म जोडिएको कालीगण्डकीको भोलुङ्गे पुल हुदै मार्गको रुपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

२.१.२ अवस्थिति, सिमाना तथा प्रशासनिक विभाजन

नेपालको पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत गण्डकी अञ्चल स्याङ्जा जिल्लाको दक्षिणी भेगमा पर्ने यो गा.वि.स. समुन्दी सतहदेखि केलादीघाट सम्म करिब ३३६ मिटरदेखि साँखर अग्लो भाग वार्ड न.१ को गैडुभन्ज्याङ्ग सम्म १२०० मिटरसम्मको उचाईमा अवस्थित छ । गा.वि.स.को पूर्वमा तनहुँ जिल्लाको बैडि र गजरकोट गा.वि.स., पश्चिममा स्याङ्जा कै सेखाम र रत्नपुर गा.वि.स.को केही भागसंग जोडिएको छ । दक्षिणमा लुम्बिनी अञ्चलको पाल्पा जिल्ला अन्तर्गतको दर्छा र रामपुर गा.वि.स. र उत्तरमा जिल्लाको क्याक्मी तथा सेखाम गा.वि.स. पर्दछ । प्रशासनिक हिसाबले यस गा.वि.स. ९ वटा वडामा विभाजित छ ।

२.१.३ क्षेत्रफल तथा भूउपयोग

साँखर गा.वि.स.को क्षेत्रफल २७.७ वर्ग कि.मि. छ । मिश्रीत हावापानी भएको यस गा.वि.स.मा भिरालो र खेतीयोग्य जमिन दुवै प्रकारको रहेको छ भने धेरै जसो भु-भाग जंगल र पाखोले ओगटेको छ । यहाँको मुख्य उत्पादन कोदो, मास, मकै र धानखेती रहेको छ भने हिउँदमा नगन्य मात्रमा गहुँ र तोरी खेती पनि गरिन्छ । बनजंगल र भिरालोपाखाले भरिएको यस गा.वि.स.को ठाउँ-ठाउँमा खाली चउर पनि रहेको छ ।

२.१.४ जनसङ्ख्या

वि.सं. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार यस साँखर गा.वि.स.को जम्मा घरधुरी सङ्ख्या १०५५ र कुल जनसङ्ख्या ४६३० रहेको छ जसमा महिला जनसङ्ख्या २६४८ (५७.१९%) र पुरुष जनसङ्ख्या १९८२ (४२.८१%) छ । यस अनुसार लैङ्गिक अनुपात ७४.८५ छ ।

तर भी-वास प्लान तयार गर्ने क्रममा गरिएको वडा भेला, घरधुरी सर्वेक्षण समेतका कार्यबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा यस गा.वि.स.मा जम्मा घरधुरी सङ्ख्या १०४८ रहेको छ ।

२.१.५ वडागत तथा जातीय आधारमा तुलनात्मक घरसंख्या

यस गा.वि.स.को घरधुरीको वडागत तथा जातजातिगत आधारमा गरिएको वर्गीकरण निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका १

१२

साँखर गा.वि.स.का घरधुरीको जातजातिगत आधारमा वितरण

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना बमोजिमको घरसंख्या					हालको घरसंख्या					
		दलित	आदिवासी जनजाती	धार्मिक अल्पसंख्यक	अन्य तराइ पिछडा बर्ग	अन्य	जम्मा	दलित	आदिवासी जनजाती	धार्मिक अल्पसंख्यक	अन्य तराइ पिछडा बर्ग	अन्य
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ						०	१८	०	०	०	१८
	तल्लो गणभञ्ज्याङ						०	१६	०	०	०	१६
	जालिमडाडा						०	१०	०	०	०	१०
	तिलडाडा						५	०	०	०	०	५
	कोलडाडा						०	३	०	०	६	९
	जम्मा						५	४७	०	०	६	५८
२	सामाकोट						५	३०	०	०	०	३५
	गैराघर						०	११	०	०	०	११
	गहते						०	१९	०	०	०	१९
	ताडले कोब्रमादी						०	२७	०	०	०	२७
	पधेरा						०	१२	०	०	०	१२
	अजिङगरे						१	३५	०	०	०	३६
	जम्मा						६	१३४	०	०	०	१४०
३	गणौदी						०	३	०	०	१५	१८
	कुसुण्डे						०	१	०	०	१६	१७
	खादी						०	३	०	०	९	१२
	ताहुं						४	६	०	०	०	१०
	धारापानी						२	७	०	०	०	९
	गैह्राघर						१	६	०	०	०	७
	जम्मा						७	२६	०	०	४०	७३
४	मोहमी						१	६	०	०	१	८
	माथिल्लो मानेचौर						३	३	०	०	६	१२
	भञ्ज्याङ टोल						७	०	०	०	११	१८
	थुम्का						०	४	०	०	६	१०
	जम्मा						११	१३	०	०	२४	४८
५	मोहमी						३२	३	०	०	०	३५
	सालघारी						०	१६	०	०	०	१६
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही						०	१६	०	०	९	२५
	जम्मा						३२	३५	०	०	९	७६
६	डाडा						१	१	०	०	११	१३
	ज्ञानीचौर सोल्टी						१	२	०	०	१४	१७
	जयटार केलादी						३	१	०	०	१९	२३
	देविस्थानटोल, डिही						२	२	०	०	१८	२२
	मजुवा						२	१	०	०	३६	३९
	मन्दिर बखेघाट						०	०	०	०	२९	२९
	जम्मा						९	७	०	०	१२७	१४३
७	बडडाडा						०	१४	०	०	१२	२६
	गोठादी रिमालगाउ						३	८	०	०	११	२२

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना बमोजिमको घरसंख्या						हालको घरसंख्या				
		दलित	आदिवासी जनजाती	धार्मिक अल्पसंख्यक	अन्य तराइ पिछडा वर्ग	अन्य	जम्मा	दलित	आदिवासी जनजाती	धार्मिक अल्पसंख्यक	अन्य तराइ पिछडा वर्ग	अन्य
	पाडलुडटोल						१	०	०	०	२९	३०
	पटसार						०	१३	०	०	४	१७
	हउदी भाटडाडा						०	१७	०	०	३	२०
	जम्मा						४	५२	०	०	५९	११५
८	भोर्ले अर्चले						०	१२	०	०	१	१३
	शिवरामडाडा पर्खालेगाउँ						१९	०	०	०	६	२५
	भट्टराई गाउँ मुर्तिचौर						६	०	०	०	२९	३५
	शालविसाउने भुताहा, रामघाट						२२	४	०	०	४२	६८
	पायटार केवलघारी						१	०	०	०	४३	४४
	सपौदे क मिलनचोक						६	०	०	०	२४	३०
	सपौदे ख रिमालडीही						१८	२	०	०	२६	४६
	हाबोटे, अम्बोटे						०	०	०	०	२०	२०
	जम्मा						७२	१८	०	०	१९१	२८१
९	छापा कालीमाटी, जघाथर						१	१३	०	०	१३	२७
	खासा, डम्बरा						२२	१	०	०	१	२४
	ढुङगापोखरी जेसिया						४	०	०	०	१०	१४
	पिपलछाप सिरौदी						३	६	०	०	९	१८
	वनकट्टा						२	६	०	०	१२	२०
	एक्ले						०	०	०	०	११	११
	जम्मा						३२	२६	०	०	५६	११४
							१७८	३५८	०	०	५१२	१०४८
							१६.९८	३४.१६	०	०	५०.२९	१००.०

माथिको तालिकामा देखाइए जस्तै यस गा.वि.स. का कुल १०४८ घरधुरीमध्ये ५०.२९ प्रतिशत अर्थात् ५१२ घरधुरी अन्य समूहमा पर्ने जातजातिका छन् जसमा पहाडे ब्राम्हण, ठकुरी, क्षेत्री, आदि पर्दछन् । यसैगरि ३४.१६ प्रतिशत अर्थात् ३५८ घरधुरी आदिवासी/जनजातिका छन् भने १६.९८ प्रतिशत अर्थात् १७८ घरधुरी, दलितका छन् । यस प्रकार जातजातिगत आधारमा यस गा.वि.स.मा अन्य समूहमा पर्ने जातजातिका पहाडे ब्राम्हण, ठकुरी, क्षेत्री, आदि को बाहुल्यता रहेको प्रष्ट देख्न सकिन्छ ।

२.१.६ शैक्षिक संस्थाहरू

मुलुकको अग्रगतीका लागि मानवीय संशाधन विकास अत्यावश्यक ठानिन्छ । योग्य, सक्षम र कर्मठशिल नागरीक विना युगसापेक्ष परिवर्तन, संविद्धि र सु-संकृततजन्य क्रियाकलापको अवतरण हुन सक्दैन । यसका लागि शारीरिक, मानसिक, सामाजिक एवं संवेगात्मक पक्षको विकासका लागि अपनाईने शैक्षिक प्रयासले अहं भुमिका खेलेको हुन्छ । यसै उद्देश्य प्राप्तीका लागि यस गा.वि.स.मा १ उ.मा.वि., १ वटा संस्कृत क्याम्पस, २ मा.वि., ९ वटा प्रा.वि., निजीस्तरमा २ विद्यालय तथा ३ वटा शिशुकक्षाहरु संचालनमा रहेका छन् ।

२.१.७ गा.वि.स.मा उपलब्ध जनशक्तिको तुलनात्मक विवरण

साँखर गा.वि.स.जिल्लाको दुर्गम तथा पछाडि पारिएको क्षेत्र भएका कारणले पर्याप्त जनशक्ति नभएको गाविस हो । यस गा.वि.स.मा उपलब्ध जनशक्तिको तुलनात्मक विवरणलाई तलको तालिकामा उल्लेख गरीएको छ

तालिका २

साँखर गा.वि.स.मा उपलब्ध दक्ष जनशक्ति

वडा नं.	सामाजिक परिचालक		प्लम्बर		दक्ष जनशक्ति		शिक्षक		महिला स्वा.से.		मुडेनी		मातृ शिशु कार्यकर्ता		स्वास्थ्यका कर्मचारी		कृषिका प्रशिक्षक		जम्मा	
	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु		
१				१		५	१			१								१	१	१०
२				२		२	३	२		१								२	१	१३
३				१		३	१	४		१								२	१	१३
४						१	३	४		१					१	१	२			१३
५				१		४	३	३		१								३	१	१६
६	१			१		१	४	१२		१			१	१	१	१	१	१५	१०	४६
७						७	३	६		१								३	२	२२
८				५		१५	८	२३		१					१	९	११			७२
९				२		४	१	४		१								१	२	१५
जम्मा	१			१३		४२	२७	५८		९			१	१	३	३७	३१			२२३

माथिका तालिकाका अनुसार यस गा.वि.स.मा समाजपरिचालिका १ जना, प्लम्बर १३ जना, डकर्मी/मिस्त्री सम्बन्धी ज्ञान भएका ४२ जना, ८५ जना शिक्षक मध्ये २७ महिला शिक्षिका

र ५८ पुरुष शिक्षक, महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविका ९ जना, मातृ शिशु कार्यकर्ता १ कृषिमा तालिम प्राप्त ३७ महिला र ३१ पुरुष गरी जम्मा ६८ जना, अन्य सीपमा महिलाहरुको दक्षता सुन्य प्राय नै छ । गा.वि.स.मा स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारी ४ जना गरी जम्मा २२३ जना दक्ष जनशक्ति रहेका छन् । यद्यपी यो जनशक्ति आधुनिक प्रविधिमा आधारित भन्दा पनि परम्परा देखिनै सिकिदै आएको सीपलाई स्तरिकरण गर्ने क्रममा पाईएको सुचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

२.१.८ गा.वि.स.मा विद्यमान सेवामूलक कार्यालयहरू

यस गा.वि.स.भित्र १ वटा उपस्वास्थ्य चौकी, १ वटा आर्युवेधिक औषधालय, १ वटा अतिरिक्त हुलाक कार्यालय, ३ वटा बचत तथा ऋण सहकारी र पशु स्वास्थ्य सम्वन्धि उपकेन्द्र समेत रहेको छ भने जिल्लाको एक प्रतिष्ठित केलादीघाट राधादामोदर मन्दिर पनि यसै गा.वि.स.मा रहेको छ ।

२.२ साँखर गाविसमा खानेपानीको तुलनात्मक अवस्था

वि.स. २०६८ मा तयार पारिएको यस गा.वि.स.को वास योजना अनुसार साँखर गा.वि.स.मा धारावाट पानी खाने जनसंख्या ७०.३८ प्रतिशत, कुवाबाट १८.४ प्रतिशत, सुरक्षीत मुहान बाट ६.४७ प्रतिशत, असुरक्षीत मुहान बाट १.३३ प्रतिशत, नदी(खोला) बाट २.३८ प्रतिशत, इनार बाट ०.३८ प्रतिशत, हुङ्गेधारा बाट ०.१९ प्रतिशत र पोखरी बाट ०.४७ प्रतिशत जनसंख्या रहेको थियो । गा.वि.स. तहमा हेर्दा ९७७ घरधुरीले पिउने पानी सफा रहेको थियो र ४५ घरधुरीले पिउने पानी अत्याधिक फोहोर रहेको थियो ।

२.२.१ वर्तमानमा खानेपानीको अवस्था

वास योजना कार्यान्वयन पश्चात साँखर गाविसमा अवस्थित घरधुरीहरूमा हाल उपलब्ध खानेपानीको अवस्थालाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ३

साँखर गाविसमा खानेपानीको अवस्था

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमका घरसंख्या				हालको अवस्था			
		खानेपानी सुविधा प्राप्त	सुविधा स्तरोन्ती गर्नुपर्ने	सुविधा नपुगेका	जम्मा घरसंख्या	खानेपानी सुविधा प्राप्त	सुविधा स्तरोन्ती गर्नुपर्ने	सुविधा नपुगेका	जम्मा घरसंख्या
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ					१८	०	०	१८
	तल्लो गणभञ्ज्याङ					१६	०	०	१६
	जालिमडाडा					१०	०	०	१०
	तिलडाडा					५	०	०	५
	कोलडाडा					९	०	०	९
	जम्मा					५८	०	०	५८
२	सामाकोट					३५	०	०	३५
	गैराघर					११	०	०	११
	गहते					१९	०	०	१९
	ताडले कोकमादी					१७	०	१०	२७
	पधेरा					१२	०	०	१२
	अजिङगरे					३६	०	०	३६
	जम्मा					१३०	०	१०	१४०
३	गणौदी					१८	०	०	१८
	कुसुण्डे					१७	०	०	१७
	खार्दी					१२	०	०	१२
	ताहुं					१०	०	०	१०
	धारापानी					९	०	०	९
	गैह्राघर					७	०	०	७
	जम्मा					७३	०	०	७३
४	मोहमी					८	०	०	८
	माथिल्लो मानेचौर					१२	०	०	१२
	भञ्ज्याङ टोल					१८	०	०	१८
	थुम्का					१०	०	०	१०
	जम्मा					४८	०	०	४८
५	मोहमी					३५	०	०	३५
	सालघारी					१५	०	१	१६
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही					२१	०	४	२५
	जम्मा					७१	०	५	७६
६	डाडा					१३	०	०	१३
	ज्ञानीचौर सोल्टी					१७	०	०	१७
	जयटार केलादी					२३	०	०	२३
	देविस्थानटोल, डिही					२२	०	०	२२
	मजुवा					३९	०	०	३९
	मन्दिर बर्खेघाट					२९	०	०	२९
	जम्मा					१४३	०	०	१४३
७	बडडाडा					०	२६	०	२६
	गोठादी रिमालगाउ					२२	०	०	२२
	पाडलुडटोल					३०	०	०	३०

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमका घरसंख्या				हालको अवस्था			
		खानेपानी सुविधा प्राप्त	सुविधा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने	सुविधा नपुगेका	जम्मा घरसंख्या	खानेपानी सुविधा प्राप्त	सुविधा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने	सुविधा नपुगेका	जम्मा घरसंख्या
	पटसार					१७	०	०	१७
	हउदी भाटडाडा					१६	४	०	२०
	जम्मा					८५	३०	०	११५
८	भोर्ले अर्चले					१३	०	०	१३
	शिवरामडाडा पखाले गाउँ					२५	०	०	२५
	भट्टराई गाउँ मुर्तिचौर					३५	०	०	३५
	शालविसाउने भुताहा, रामघाट					६८	०	०	६८
	पायटार केवलघारी					४४	०	०	४४
	सपौदे क मिलनचोक					३०	०	०	३०
	सपौदे ख रिमालडीही					४६	०	०	४६
	हार्वोटे, अम्बोटे					२०	०	०	२०
	जम्मा					२८१	०	०	२८१
९	छापा कालीमाटी, जघाथर					१६	११	०	२७
	खासा, डम्बरा					२४	०	०	२४
	ढुङगापोखरी जेसिया					८	६	०	१४
	पिपलछाप सिरौदी					१८	०	०	१८
	वनकट्टा					२०	०	०	२०
	एक्ले					११	०	०	११
	जम्मा					९७	१७	०	११४
	गा.वि.स.को जम्मा					९८६	४७	१५	१०४८
	प्रतिशत					९४.८३	४.४८	१.४३	१००.०

माथिको तालिकामा देखाइए जस्तै यस गा.वि.स.का अधिकतम ९४.८३ प्रतिशत अर्थात् ९८६ घरधुरीमा खानेपानी सुविधा उपलब्ध छ भने ०४.४८ प्रतिशत अर्थात् २१ घरधुरीमा उपलब्ध सो सुविधाको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ। तालिकाले समेटेको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण कुरा के हो भने अझै पनि साँखरका १.४३ प्रतिशत अर्थात् १५ घरधुरीमा सो सुविधा पुग्नै सकेको छैन।

यस प्रकार खानेपानी सुविधा वि.स. २०६८ मा यस गा.वि.स.को वास योजना तयार पार्दाको समयको भन्दा सुधारिएको देख्न सकिन्छ र त्यसैले खानेपानी सुविधा नै नपुगेका घरधुरीमा सो सुविधा पुऱ्याउने र उपलब्ध सुविधाको स्तरोन्नति गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता क्रममा राखी प्रभावकारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यक देखिन्छ।

२.२.२ खानेपानी स्रोतको वर्गीकरण

वि.स. २०६८ मा तयार पारिएको यस गा.वि.स.को वास योजना अनुसार साँखर गा.वि.स.मा ७३९ घरधुरीले धाराबाट पानी खाने गरेका थिए भने कुवाबाट पानी खाने १९३ घर, सुरक्षित मुहान बाट पानी खाने घरधुरी ६८, संरक्षण नगरीएको मुहान बाट पानी खाने घरधुरी १४, नदी (खोला) बाट पानी खाने घरधुरी २५, इनार बाट पानी खाने घरधुरी ४, ढुङ्गेधारा बाट पानी खाने घरधुरी २ र पोखरी बाट पानी खाने घरधुरी ५ रहेका थिए । तलको तालिकामा यस गा.वि.स.का विभिन्न वडाका घरधुरीले हाल उपयोग गरिरहेका खानेपानीका स्रोतहरूको वर्गीकरण देखाइएको छ :

तालिका ४

खानेपानी स्रोतको वर्गीकरण

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वास योजना वमोजिमको घरसंख्या							हालको घरसंख्या						
		पाइप धारा	सुधारिएको कुवा	मूल, पधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी	जम्मा	पाइप धारा	सुधारिएको कुवा	मूल, पधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी	जम्मा
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ							१५	०	३	०	०	०	१८	
	तल्लो गणभञ्ज्याङ							१६	०	०	०	०	०	१६	
	जालिमडाडा							८	०	२	०	०	०	१०	
	तिलडाडा							५	०	०	०	०	०	५	
	कोलडाडा							९	०	०	०	०	०	९	
	जम्मा							५३	०	५	०	०	०	५८	
२	सामाकोट							३५	०	०	०	०	०	३५	
	गैराघर							११	०	०	०	०	०	११	
	गहते							१९	०	०	०	०	०	१९	
	ताडले कोक्मादी							२७	०	०	०	०	०	२७	
	पधेरा							१२	०	०	०	०	०	१२	
	अजिङगरे							३६	०	०	०	०	०	३६	
जम्मा							१४०	०	०	०	०	०	१४०		
३	गणौदी							१८	०	०	०	०	०	१८	
	कुसुण्डे							१७	०	०	०	०	०	१७	
	खार्दी							११	०	०	१	०	०	१२	
	ताहुं							८	०	०	०	०	०	८	

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना बमोजिमको घरसंख्या						हालको घरसंख्या									
		पाइप धारा	सधरिआएको कुवा	नसुधारिएको कुवा	मूल, पंधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी	जम्मा	पाइप धारा	सुधारिएको कुवा	नसुधारिएको कुवा	मूल, पंधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी	जम्मा
	धारापानी								११	०	०	०	०	०	०	०	११
	गैह्राघर								७	०	०	०	०	०	०	०	७
	जम्मा								७२	०	०	१	०	०	०	०	७३
४	मोहमी								८	०	०	०	०	०	०	०	८
	माथिल्लो मानेचौर								१२	०	०	०	०	०	०	०	१२
	भञ्ज्याङ टोल								१८	०	०	०	०	०	०	०	१८
	थुम्का								१०	०	०	०	०	०	०	०	१०
	जम्मा								४८	०	०	०	०	०	०	०	४८
५	मोहमी								३५	०	०	०	०	०	०	०	३५
	सालघारी								१६	०	०	०	०	०	०	०	१६
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही								२०	०	५	०	०	०	०	०	२५
	जम्मा								७१	०	५	०	०	०	०	०	७६
६	डाडा								१३	०	०	०	०	०	०	०	१३
	ज्ञानीचौर सोल्टी								१७	०	०	०	०	०	०	०	१७
	जयटार केलादी								२३	०	०	०	०	०	०	०	२३
	देविस्थानटोल, डिही								२२	०	०	०	०	०	०	०	२२
	मजुवा								३९	०	०	०	०	०	०	०	३९
	मन्दिर वर्खेघाट								२९	०	०	०	०	०	०	०	२९
	जम्मा								१४३	०	०	०	०	०	०	०	१४३
७	बडडाडा								०	२६	०	०	०	०	०	०	२६
	गोठादी रिमालगाउ								२२	०	०	०	०	०	०	०	२२
	पाडलुडटोल								३०	०	०	०	०	०	०	०	३०
	पटसार								१७	०	०	०	०	०	०	०	१७
	हउदी भाटडाडा								१६	०	४	०	०	०	०	०	२०
	जम्मा								८५	२६	४	०	०	०	०	०	११५
८	भोर्ले अर्चले								१३	०	०	०	०	०	०	०	१३
	शिवरामडाडा पर्खाले गाउँ								२५	०	०	०	०	०	०	०	२५
	भट्टराई गाउँ मुर्तिचौर								३५	०	०	०	०	०	०	०	३५
	शालविसाउने भुताहा, रामघाट								६८	०	०	०	०	०	०	०	६८
	पायटार केवलघारी								४४	०	०	०	०	०	०	०	४४

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना बमोजिमको घरसंख्या							हालको घरसंख्या							
		पाइप धारा	बध्नाको कुवा	नसुधारिएको कुवा	मूल, पंधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी	जम्मा	पाइप धारा	सुधारिएको कुवा	नसुधारिएको कुवा	मूल, पंधेरा	खोला खोल्सी	वर्षातको पानी	पोखरी
	सपौदे क मिलनचोक								३०	०	०	०	०	०	०	३०
	सपौदे ख रिमालडीही								४६	०	०	०	०	०	०	४६
	हाबोटे, अम्बोटे								२०	०	०	०	०	०	०	२०
	जम्मा								२८१	०	०	०	०	०	०	२८१
९	छापा कालीमाटी, जघाथर								१६	०	११	०	०	०	०	२७
	खासा, डम्बरा								२४	०	०	०	०	०	०	२४
	ढुङगापोखरी जेसिया								८	०	६	०	०	०	०	१४
	पिपलछाप सिरौदी								१८	०	०	०	०	०	०	१८
	वनकट्टा								२०	०	०	०	०	०	०	२०
	एक्ले								११	०	०	०	०	०	०	११
	जम्मा								९७	०	१७	०	०	०	०	११४
	कुल								९९०	२६	३१	१	०	०	०	१०४८
	प्रतिशत								९४.४६	२.४८	२.९६	०.९	०	०	०	१००.०

माथिको तालिकामा देखाइए भैं यस गा.वि.स. का अधिकतम अर्थात् ९९० -९४.४६%) घरधुरीमा पाइप धारा खानेपानीको मूल स्रोतको रूपमा रहेको छ । यसमा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने र नपर्ने दुवै खालका धाराहरू रहेका छन् । यसका अलावा २.४८ प्रतिशत अर्थात् २६ घरधुरीको खानेपानीको स्रोत सुधारिएको कुवा भएको पाइयो । उल्लेख्य कुरा ३१ अर्थात् २.९६ प्रतिशत घरधुरी नसुधारिएको कुवाको पानी पिउन बाध्य छन् भने १ अर्थात् ०.९ प्रतिशत घरधुरी मूल, पंधेरामा निर्भर छन् । यी कमजोर स्रोतरूको सुधार र उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो ।

२.२.३ खानेपानी स्रोतको सुविधा स्तर निर्धारण

यस गा.वि.स. मा उपलब्ध खानेपानीको अवस्था र स्रोतहरूको प्रकृतिको व्याख्या माथि नै गरिसकिएको छ । कूवा, मुल, धारा र खोला यो गा.वि.स.का बासिन्दाका लागि खानेपानीका

प्रमुख स्रोत हुन । अबका क्रममा यस गा.वि.स. का विभिन्न टोल र बस्तीहरूमा उपलब्ध ती खानेपानीका स्रोतहरूको सुविधास्तर निर्धारण निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ५

खानेपानी स्रोतहरूको सुविधा स्तर निर्धारण

वडा नं.	टोलको नाम	पानी थाप्ने स्थान	हालको अवस्था					
			जम्मा घरसंख्या	गुणस्तर	परिमाण	समय	विश्वसनीयता	सुविधास्तर
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ	धारा	१८	२	१	१	१	२
	तल्लो गणभञ्ज्याङ	धारा	१६	२	१	१	१	२
	जालिमडाडा	धारा	१०	२	१	१	१	२
	तिलडाडा	धारा	५	२	१	१	१	२
	कोलडाडा	धारा	९	२	१	१	१	२
	जम्मा		५८					
२	सामाकोट	धारा	३५	१	१	१	१	१
	गौराघर	धारा	११	१	१	२	१	२
	गहते	धारा	१९	१	१	१	१	१
	ताडले कोक्मादी	धारा	२७	१	१	२	१	२
	पधेरा	धारा	१२	१	१	१	१	१
	अजिङगरे	धारा	३६	१	१	१	१	१
	जम्मा		१४०					
३	गणौदी		१८	२	१	१	१	२
	कुसुण्डे		१७	१	१	१	१	१
	खार्दी		१२	१	१	१	१	१
	ताहुँ		८	१	१	१	१	१
	धारापानी		११	१	१	१	१	१
	गैह्राघर		७	१	१	१	१	१
	जम्मा		७३					
४	मोहमी		८	१	२	१	२	२
	माथिल्लो मानेचौर		१२	१	२	१	२	२
	भञ्ज्याङ टोल		१८	१	२	१	२	२
	थुम्का		१०	१	२	१	२	२
	जम्मा		४८					
५	मोहमी	धारा	३५	१	१	१	१	१
	सालघारी	धारा	१६	१	१	१	१	१
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही	धारा	२५	३	१	१	१	३
	जम्मा		७६					
६	डाडा		१३	१	२	१	१	२
	ज्ञानीचौर सोल्टी		१७	४	२	१	१	४
	जयटार केलादी		२३	२	२	१	१	२
	देविस्थानटोल, डिही		२२	२	१	१	१	२
	मजुवा		३९	२	१	१	१	२
	मन्दिर वर्खेघाट		२९	२	१	१	१	२
	जम्मा		१४३					

वडा नं.	टोलको नाम	पानी थाप्ने स्थान	हालको अवस्था					
			जम्मा घरसंख्या	गुणस्तर	परिमाण	समय	विश्वसनीयता	सुविधास्तर
७	बडडाडा	पधेरा	२६	२	२	२	२	२
	गोठादी रिमालगाउ	धारा	२२	१	२	१	१	२
	पाङ्लुङटोल	धारा	३०	१	२	१	१	२
	पटसार	धारा	१७	१	२	१	१	२
	हउदी भाटडाडा	धारा	२०	१	२	१	१	२
	जम्मा		११५					
८	भोर्ले अर्चले	धारा	१३	१	१	१	१	१
	शिवरामडाडा पर्खाले गाउँ	धारा	२५	२	१	१	१	२
	भट्टराई गाउँ मूर्तिचौर	धारा	३५	१	१	१	१	१
	शालविसाउने भुताहा, रामघाट	धारा	६८	२	१	१	१	२
	पायटार केवलघारी	धारा	४४	२	१	१	१	२
	सपौदे क मिलनचोक	धारा	३०	२	१	१	१	२
	सपौदे ख रिमालडीही	धारा	४६	२	१	१	१	२
	हार्बोटे, अम्बोटे	धारा	२०	२	१	१	१	२
	जम्मा		२८१					
९	छापा कालीमाटी, जघाथर	धारा	२७	३	२	२	१	३
	खासा, डम्बरा		२४	१	२	१	१	२
	ढुङगापोखरी जेसिया		१४	३	२	२	२	३
	पिपलछाप सिरौदी		१८	१	१	१	१	१
	वनकट्टा		२०	१	१	१	१	१
	एक्ले		११	१	१	१	१	१
	जम्मा		११४					

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गा.वि.स. को वडा नं. ३ का गणौदी बाहेक अरु सम्पूर्ण टोलहरूमा उपलब्ध खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर राम्रो रहेको देखिन्छ । वडा नं. १, ४ र ७ का सबै टोलहरूमा उपलब्ध खानेपानीका स्रोतको स्तर औसत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै वडा नं. २ का गौराघर र ताडले कोकमादी उपलब्ध स्रोतको सुविधा स्तर औसत रहेको छ भने बाँकी टोलहरूमा उपलब्ध खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर राम्रो रहेको देखिन्छ । सुविधा स्तर औसत हिसाबको छ । वडा नं. ५ को डाँडा ज्ञानीचौर सर्लाहीको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर नराम्रो रहेको छ भने बाँकी २ टोलको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर राम्रो रहेको छ । वडा नं. ६ को डाँडा ज्ञानीचौर सोल्टीको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर एकदमै नराम्रो रहेको छ भने बाँकी टोलहरूको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर औसत हिसाबको छ । वडा नं. ८ का भोर्ले अर्चल र भट्टराई गाउँ मूर्तिचौर डाँडाको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर राम्रो रहेको छ भने बाँकी टोलहरूको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर

औसत हिसाबको छ । वडा नं. ९ का छापा कालीमाटी, जघाथर र ढुङगापोखरी जेसिया खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर नराम्रो रहेको छ भने खासा, डम्बरा टोलको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर औसत हिसाबको छ । बाँकी ३ टोलको खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर राम्रो रहेको छ ।

यसप्रकार खानेपानीको स्रोतको सुविधा स्तर नराम्रो र औसत हिसाबको टोलहरूलाई मुख्य प्राथमिकतामा राखी सुविधा स्तर बढाउने योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने तात्कालीक आवश्यकता देखिन्छ ।

२.२.४ साँखर गा.वि.स.मा सञ्चालित खानेपानी योजनाहरूको स्थिति

यस साँखर गा.वि.स. मा विभिन्न निकाय र संस्थाहरूद्वारा निर्माण सम्पन्न गरिएका विभिन्न खानेपानी योजनाहरू संचालित छन् । यी मध्ये कुनै धेरै पुराना र कुनै नयाँ पनि छन् । तलको तालिकामा यस गा.वि.स. मा सञ्चालित ती खानेपानी योजनाहरूको वर्तमानमा विद्यमान स्थिति देखाइएको छ ।

तालिका ६

साँखर गा.वि.स.मा सञ्चालित खानेपानी योजनाहरूको स्थिति

क्र.सं	योजनाको नाम	हाल प्रयोगमा रहेका स्रोतहरू	योजनाको प्रकार	वडा नं.	जम्मा लाभान्वित घर झरीहरू	लाभान्वित टोलहरूको नाम	सेवा सञ्चालन भएको वर्ष	योजनाको भौतिक अवस्था	सुधार गर्नु पर्ने
१	भाकेपानी ख खा.पा.यो.	भाकेपानी	ग्राभिटी	६	४९	देविस्थान, मजुवा	०६८/६९	राम्रो	
२	चुनिया खा.पा.यो.	चुनिया	ग्राभिटी	७	२६	वरडाडा	०६५/६६	सन्तोषजनक	
३	गोठादी खा.पा.यो.		ग्राभिटी	७	६३	रिमालगाउ गोठादी, पाडलुङ्ग, पट्सार		राम्रो	
४	तुरतुरे खा.पा.यो.	तुरतुरे	ग्राभिटी	७	१२	साउडाडा, भालीडाडा, हिउदी	०७०/७१	राम्रो	
५	भाकेपानी क खा.पा.यो.	भाकेपानी	ग्राभिटी	८	१०८	पायटार, रामघाट, सालविसाउनी, सपाउदी, भूताहा	०६८/६७	राम्रो	
६	भाकेपानी ख खा.पा.यो.	भाकेपानी	ग्राभिटी	८	१४०		०६८/६९	राम्रो	
७	तर्केनि खा.पा.यो.	ह्याब फड्यान	ग्राभिटी	१	५५	तल्लो र माथिल्लो गैडुभञ्ज्याङ्ग, जालिमडाडा, तिलडाडा		सन्तोषजनक	इन्टेकको तारबार
८	जौबारी खा.पा.यो.	जौबारी	ग्राभिटी	२	६०	टाडले, गहते, गैहाथर	०५२/५५	सन्तोषजनक	पाइपलाइन
९	अलैचे छरछरे खा.पा.यो.		ग्राभिटी	३	९	मोहमी	०६७/६८	राम्रो	इन्टेक

१०	गिद्धेडाडा सौर्य लि खा.पा.यो.	गिद्धेडाडा	लिफ्टिङ्ग	२	४९	सामाकोट	०६७/६ ८	राम्रो	पाइपलाइन
११	पधेरा सौर्य लि खा.पा.यो.	पधेरा	लिफ्टिङ्ग	२	१२	पधेरा	०७०/७ १	राम्रो	पाइपलाइन
१२	कुसुण्डे चिसापानप थुम्का खा.पा.यो.		ग्राभिटी	३	४७	गणौदी, कुसुण्डे, खार्दी	०६८/६ ९	राम्रो	
१३	पधेरा लि खा.पा.यो.	पधेरा	लिफ्टिङ्ग	३	९	ताहुं	०७०/७ १	राम्रो	पाइपलाइन
१४	अलैचे छरछरे खा.पा.यो.		ग्राभिटी	५	७	मोहमी, सालघारी, डाडा	०६८/६ ९	राम्रो	
१५	अलैचे खा.पा.यो.	अलैचे	ग्राभिटी	४	४८	माथिल्लोथर, तल्लोथर, आमडाडा, थुम्का, डुम्रिपानी	०६६/६७	सन्तोषजनक	
१६	तुरतुरे धारापानी खा.पा.यो.	तुरतुरे	ग्राभिटी	३	१०	धारापानी	०७०/७ १	राम्रो	
१७	सेति आप खा.पा.यो.		ग्राभिटी	६	८		०६९/७ ०	राम्रो	
१८	अलैचे छरछरे खा.पा.यो.	अलैचे छरछरे	ग्राभिटी	६	५७	भट्टराई डाडा, ज्ञानिचौर, सोल्टी, सर्लाही, जयटार	०६८/६ ९	सन्तोषजनक	इन्टेक पाइपलाइन
१९	गोठादी खा.पा.यो.		ग्राभिटी	९	४६	छापा,खासा	०६७/६ ८	राम्रो	इन्टेक
२०	पिपलछाप खा.पा.यो.	भुताहा ढुङ्गा ढोविक्का	ग्राभिटी	९	५२	पिपलछाप, वनकट्टा, एक्ले	०६६/६७	राम्रो	भल्भ, चेम्बर, पाइपलाइन
२१	अजिङ्गरे खा.पा.यो.		ग्राभिटी	२	३३	अजिङ्गरे	०६९/७ ०	राम्रो	
२२	मूर्तिचौर खा.पा.यो.		ग्राभिटी	८	२६	मूर्तिचौर	०६७/६ ८	राम्रो	
२३	केलादी खा.पा.यो.		ग्राभिटी	६	२९	केलादी	०६९/७ ०	राम्रो	
२४	धारापानी खा.पा.यो.	धारापानी	ग्राभिटी	८	२५	तिन टोल	०६८/६ ९	राम्रो	

माथिको तालिकामा देखाइएजस्तै यस गा.वि.स.मा सञ्चालित कुल २४ वटा खानेपानी योजनाहरू मध्ये बहुसंख्यक याने १७ वटाको स्थिति राम्रो रहेको देखिन आएको छ भने कुनैपनि योजनाको स्थिति नराम्रो छैन । बाँकी ५ वटा योजनाको स्थिति सन्तोषजनक छ । तर यी योजनाहरूमा पाइपलाइन, इन्टेक र आर.भि.टि. मा सुधार गर्नुपर्ने तत्कालीक आवश्यकता छ । बाँकीका सन्तोषजनक र राम्रो स्थितिका आयोजनाहरूमा इन्टेक र पाइपलाइनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यिनै कार्यहरूलाई प्राथमिकता क्रममा राखी अबका योजनामा छनोट गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

२.३ स्वास्थ्य र सरसफाईको स्थिति

भौगोलीक विकटता, प्रयाप्त ज्ञान र सुचनाको अभावका कारण गा.वि.स.को स्वास्थ्य अवस्था दयनीय रहेको छ । यातायातको असुविधाका कारण सुविधायुक्त अस्पतालमा समयमा नै

पुगनका लागि निकै लामो समय लाग्ने अवस्था छ । लामो समय खर्चिनुपर्ने र उपचारका लागि छिमेकी जिल्ला पाल्पा रामपुर, स्याङ्जा र पोखरा पुगनुपर्ने बाध्यताले गर्दा साँखरबासीले जटिल केश देखा परेको अवस्थामा सहि समयमा उपचार सुविधा पाउन समस्या सकिरहेका छैनन । वास कार्यक्रम लागु हुनु पुर्व जम्मा घरधुरी १०५० मध्ये पक्क चर्पी हुने घरधुरी जम्मा ७० वटा थिए भने कच्चि चर्पी कुनै पनि घरमा नभएको अवस्था थियो । यसरी वास कार्यक्रम लागु हुनु पुर्व यस गा.वि.स.मा सरसफाई र स्वास्थ्यको अवस्थामा अत्यन्तै नाजुक रहेको थियो ।

२.३.१ स्वास्थ्य

स्वास्थ्य सुविधाका हिसाबले गा.वि.स.भरीमा १ वटा उपस्वास्थ्य चौकी, १ वटा आर्युवेधिक औषाधालय र ४ वटा मेडिकल रहेका छन् भने २ जना अ.हे.व, १ जना मासिका र १ जना ग्रामीण स्वास्थ्य कार्यकर्ताले स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । स्वास्थ्यको सवालमा खासगरी बाल पोषण र भ्रुडापखाला उपचारको चर्चा यहाँ गरिएको छ ।

क) बाल पोषण

उपस्वास्थ्य चौकीले दिएको तथ्याङ्क अनुसार आ.ब. २०७०/७१ मा तौल मापन गरिएका कुल ८५६ जना पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूमा तौल सामान्य रहेको पाइयो । ती बालबालिकामा कुपोषणको समस्या नरहेको देखियो कसैमा पनि भिटामिनजन्य पोषकतत्त्वको कमीले हुने समस्या देखिएको थिएन ।

ख) भ्रुडापखाला उपचार

उप स्वास्थ्य चौकीले दिएको तथ्याङ्क अनुसार उक्त आ.ब. २०७०/७१ मा जम्मा ३८२ बालबालिकाको भ्रुडापखाला सम्बन्धी उपचार गरिएको थियो । यी मध्ये ११८ जनामा सामान्य जलवियोजनको समस्या देखिएको थियो भने २६४ जनामा जलवियोजनको समस्या थिएन । यी मध्ये ६१ जनाको उपचार उपस्वास्थ्य चौकीमा गरिएको थियो । त्यस्तै कुल ८१

बालबालिकाको उपचार गा.स्व.का.बाट गरिएको थियो भने कुल २४० बालबालिकाको उपचार मातृशिशु कार्यकर्ताबाट गरिएको थियो ।

२.३.२ सरसफाई

हाम्रो देशका अधिकांश गा.वि.स.हरूमा विद्यमान घरायसी र वातावरणीय सरसफाई एक चुनौतीको रूपमा रहेको कुरा हामीबाट छिपेको छैन । यसरी घरायसी र वातावरणीय सरसफाई कायम गर्न शौचालयको भूमिका महत्त्वपूर्ण हुने गर्छ । यस गा.वि.स. मा घरायसी र संस्थागत शौचालयको अद्यावधिक स्थिति अबको खण्डमा व्याख्या गरिएको छ ।

अ) घरायसी शौचालय

घरायसी सरसफाईको सवालमा शौचालयको भूमिका सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण हुने गर्दछ । हाम्रो देशको सन्दर्भमा विगतमा उचित र व्यवस्थित शौचालयको अभावमा भाडा पखाला लगायतका महामारीहरूको संक्रमणले धेरै बालबालिकाले अकालमा ज्यान गुमाएको तथ्य हामीबाट छिपेको छैन । व्यवस्थित शौचालय घरको सान र परिवारका सदस्यको स्वास्थ्यको कडीको रूपमा रहेको हुन्छ । यस साँखर गा.वि.स.का कुल १०४८ घरधुरीमा उपलब्ध शौचालयको प्रकृतिलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ७

घरायसी शौचालयको अवस्था

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमका घरसंख्या				हालको अवस्था			
		पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या	पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ					११	७	०	१८
	तल्लो गणभञ्ज्याङ					८	८	०	१६
	जालिमडाडा					१०	०	०	१०
	तिलडाडा					५	०	०	५
	कोलडाडा					८	१	०	९
	जम्मा					४२	१६	०	५८
२	सामाकोट					३३	२	०	३५
	गैराघर					२	९	०	११
	गहते					१७	२	०	१९
	ताडले कोक्मादी					१५	१२	०	२७
	पधेरा					५	७	०	१२
	अजिङगरे					३६	०	०	३६

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमका घरसंख्या				हालको अवस्था			
		पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या	पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या
	जम्मा					१०८	३२	०	१४०
३	गणौदी					१८	०	०	१८
	कुसुण्डे					१७	०	०	१७
	खार्दी					११	१	०	१२
	ताहुं					४	४	०	८
	धारापानी					५	६	०	११
	गैह्राघर					३	४	०	७
	जम्मा					५८	१५	०	७३
४	मोहमी					७	१	०	८
	माथिल्लो मानेचौर					१०	२	०	१२
	भञ्ज्याङ टोल					१५	३	०	१८
	थुम्का					८	२	०	१०
	जम्मा					४०	८	०	४८
५	मोहमी					२८	७	०	३५
	सालघारी					१४	२	०	१६
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही					२१	४	०	२५
	जम्मा					६३	१३	०	७६
६	डाडा					१३	०	०	१३
	ज्ञानीचौर सोल्टी					१३	४	०	१७
	जयटार केलादी					२३	०	०	२३
	देविस्थानटोल, डिही					२२	०	०	२२
	मजुवा					३९	०	०	३९
	मन्दिर वर्खेघाट					२९	०	०	२९
	जम्मा					१३९	४	०	१४३
७	बडडाडा					२४	२	०	२६
	गोठादी रिमालगाउ					१५	७	०	२२
	पाङ्लुङटोल					२५	५	०	३०
	पटसार					१६	१	०	१७
	हउदी भाटडाडा					१४	६	०	२०
	जम्मा					९४	२१	०	११५
८	भोर्ले अर्चले					११	२	०	१३
	शिवरामडाडा पर्खाले गाउँ					५	२०	०	२५
	भट्टराई गाउँ मुर्तिचौर					३५	०	०	३५
	शालविसाउनेभुताहा, रामघाट					५९	९	०	६८
	पायटार केवलघारी					४४	०	०	४४
	सपौदे क मिलनचोक					२९	१	०	३०
	सपौदे ख रिमालडीही					४५	१	०	४६
	हार्वोटे, अम्बोटे					१९	१	०	२०
	जम्मा					२४७	३४	०	२८१
९	छापा कालीमाटी, जघाथर					२२	५	०	२७
	खासा, डम्बरा					१२	१२	०	२४
	ढुङगापोखरी जेसिया					१०	४	०	१४

वडा नं.	टोलको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमका घरसंख्या				हालको अवस्था			
		पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या	पक्की शौचालय भएका	कच्ची शौचालय भएका	शौचालय नभएका	जम्मा घरसंख्या
	पिपलछाप सिरौदी					१८	०	०	१८
	वनकट्टा					२०	०	०	२०
	एक्ले					९	२	०	११
	जम्मा					९१	२३	०	११४
	गा.वि.स.को जम्मा					८८२	१६६	०	१०४८
	प्रतिशत					८४.१६	१५.८४	०	१००.०

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस गा.वि.स.का बहुसंख्यक अर्थात् ८८२ (८४.१६%) घरधुरीमा पक्की शौचालय उपलब्ध छ भने १६६ (१५.८४%) घरहरूमा कच्ची शौचालय रहेको छ। उल्लेख्य कुरा के छ भने यस गा.वि.स.का सबै घरधुरीमा शौचालयको सुविधा उपलब्ध छ। त्यसैले कच्ची शौचालयको स्तरोन्नति सरसफाईको दृष्टिकोणबाट यस गा.वि.स.को अहिलेको आवश्यकता रहेको देखिन्छ।

आ) संस्थागत शौचालय

साँखर गा.वि.स.मा वास कार्यक्रम लागुहुनु पूर्व कतिपय विद्यालय तथा सरकारी कार्यालयहरूमा चर्पी निर्माण नै भएका थिएनन् भने चर्पी निर्माण भएका कतिपय संस्थाहरूमा पनि जिर्ण तथा प्रयोग विहिन अवस्थामा रहेका थिए। वि.स. २०६८ मा तयार पारिएको यस गा.वि.स.को वास योजनामा यस गा.वि.स.मा विभिन्न उद्देश्य लिएर विभिन्न किसिमका सामाजिक समूहहरू क्रियाशिल रहेको तर ती संस्थाहरूको आफ्नो नियमित बैठक संचालनका लागी निजी भवन तथा चर्पीको अभाव रहेको कुरा उल्लेख गरिएको थियो। त्यसैले संस्थागत हिसाबले गा.वि.स.मा शौचालयको अवस्था निकै कमजोर रहेको कुरा पनि उल्लेख गरिएको थियो। हाल यस गा.वि.स.का विभिन्न संस्था र विद्यालयहरूमा रहेको शौचालयको अवस्था निम्नानुसार छ :

तालिका ८ संस्थागत शौचालयको अवस्था

वडा नं.	विद्यालय वा संस्थाको नाम	विद्यमान वाश योजना वमोजिमको संख्या	हालको अवस्था (संख्या)
---------	--------------------------	------------------------------------	-----------------------

		शौचालय भएको	प्रयोगमा रहेको	पानीको सुविधा भएको	लैंगिक मैत्री भएको	शौचालय भएको	प्रयोगमा रहेको	पानीको सुविधा भएको	लैंगिक मैत्री भएको
१	श्री कालिका प्रा.वि.					√	√		√
१	श्री कला प्रा वि					√	√		√
२	श्री धर्म प्रा.वि					√	√		√
२	श्री मनकामना प्रा वि					√	√	√	√
३	श्री शंखर प्रा.वि.					√	√		√
४	श्री मोहमी मा. वि					√	√	√	√
४	शिव शान्ती प्रा.वि.					√	√	√	√
५	श्री गण्डकी प्रा.वि.					√	√	√	√
६	श्री राधा दामोदर संस्कृत विद्यापिठ					√	√	√	√
६	राधा दामोदर संस्कृत मन्दिर					√	√	√	√
७	श्री आदर्श मा.वि					√	√	√	√
८	श्री राधा दामोदर उ.मा.वि					√	√	√	√
८	सा सामूदायिक बोर्डिङ					√	√	√	√
८	आयुर्वेदिक औषधालय					√			
८	कृषि उप स. केन्द्र					√	√	√	√
८	श्री कल्याण स.स.					√	√		√
९	श्री सरास्वती प्रा.वि.					√	√	√	√
९	ज्ञानोदय प्रा.वि.					√	√	√	√

उल्लेखित तालिकाका अनुसार यस गा.वि.स.मा जम्मा १८ वटा संस्थाहरू सञ्चालित रहेको पाइयो । ती मध्ये सबै संस्थामा शौचालय रहेको पाइयो, तर आयुर्वेदिक औषधालयमा रहेको शौचालय प्रयोगमा नरहेको देखियो । सञ्चालित १० वटा शौचालयमा पनि ४ वटा बाहेक सबैमा पानीको सुविधा भएको समेत पाइयो भने सबैमा लैङ्गिक मैत्री वातावरण भएको समेत पाइयो । यस प्रकार संस्थागत शौचालय अवस्था वि.स. २०६८ मा तयार पारिएको यस गा.वि.स.को वास प्लानमा उल्लेख गरिएको भन्दा सुधार भएको छ तर संस्थागत शौचालयको निर्माण, सुधार र उचित व्यवस्थापनलाई अझ प्रभावकारी बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

२.३.३ पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूको स्थिति

सबै घरपरिवारले चर्पीको नियमित प्रयोग गर्ने, महत्वपूर्ण अवस्थामा सावुन पानीले हात धुने, घरायसी तहमा पिउने पानी शुद्धिकरण गरी पिउने, व्यक्तिगत सरसफाई कायम गर्ने, घरभित्र तथा बाहिरका ठोस फोहर मैला खाडलमा फाल्ने, खेर गएको पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने, भांडा सुकाउने चांग भएका र धुवा रहित चुल्हो भएका (गोबर ग्यांस, प्राकृतिक ग्यांस

वा अन्य समेत) लाई पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूको रूपमा परिभाषित गर्ने गरिन्छ। साँखर गा.वि.स.का कुल १०४८ घरधुरीमा व्यवहारमा रहेको पूर्ण सरसफाईका विभिन्न सूचकहरूको स्थिति निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ९

पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूको स्थिति

वडा नं.	टोलको नाम	सबै घरपरिवारले चर्पीको नियमित प्रयोग गर्ने	महत्वपूर्ण अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने	घरायसी महमा पिउने पानी शुद्धिकरण गरी पिउने	व्यक्तिगत सरसफाई कायम गर्ने	घरभित्र तथा बाहिरका ठोस फोहर मैला खाडलमा फाल्ने	खेर गाएको पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने	भाडा सुकाउने चाग भएका	धुवा रहित चुल्हो भएका (गोबर ग्यास, प्राकृतिक ग्यास वा
१	माथिल्लो गणभञ्ज्याङ	१८	१३	१८	१४	४	२	१८	१६
	तल्लो गणभञ्ज्याङ	१६	१४	१६	१२	१	१	१६	१४
	जालिमडाडा	१०	१०	१०	६	६	३	१०	१०
	तिलडाडा	५	४	५	३	४	२	५	५
	कोलडाडा	९	६	९	२	५	१	९	९
	जम्मा	५८	४७	५८	३७	२०	९	५८	५४
२	सामाकोट	३५	१७	१५	१४	०	५	१२	२
	गैराघर	११	९	८	६	०	१	०	०
	गहते	१९	१०	१४	१२	५	२	१०	०
	ताडले कोक्मादी	२७	१८	२०	२१	७	४	२	०
	पधेरा	१२	१२	१२	९	१२	६	१२	०
	अजिङगरे	३६	२१	३०	२५	१३	१२	३०	६
	जम्मा	१४०	८७	९९	८७	३७	३०	६६	८
३	गणौदी	१८	१०	१५	१४	०	३	५	२
	कुसुण्डे	१७	१२	१०	१४	९	०	१३	३
	खार्दी	१२	९	८	१०	७	१	१०	०
	ताहुं	८	५	६	७	६	१	६	०
	धारापानी	११	८	१०	८	६	३	६	०
	गैहाघर	७	५	५	६	४	०	४	०
	जम्मा	७३	४९	५४	५९	३२	८	४४	५
४	मोहमी	८	६	५	६	५	२	४	५
	माथिल्लो मानेचौर	१२	१०	१०	११	१	१	३	५
	भञ्ज्याङ टोल	१८	१४	१६	१५	२	४	१०	१२
	धुम्का	१०	८	९	८	२	१	७	८
	जम्मा	४८	३८	४०	४०	१०	८	२४	३०

५	मोहमी	३५	१५	३३	२२	४	०	१३	१२
	सालघारी	१६	११	१४	१३	३	१	१४	१३
	डाडा ज्ञानीचौर सर्लाही	२५	१९	२४	२०	८	१	१७	२३
	जम्मा	७६	४५	७१	५५	१५	२	४४	४८
६	डाडा	१३	१२	१३	१२	७	४	१०	१०
	ज्ञानीचौर सोलटी	१७	१२	१५	१५	५	४	९	०
	जयटार केलादी	२३	२०	२१	२२	७	५	२३	१८
	देविस्थानटोल, डिही	२२	२१	२०	२२	८	६	२२	१९
	मजुवा	३९	३६	३९	३९	२०	२५	३५	३२
	मन्दिर वर्खेघाट	२९	२०	२२	२७	१४	९	२०	१५
	जम्मा	१४३	१२१	१३०	१३७	६१	५३	११९	९४
७	बडडाडा	२६	२०	२३	२१	०	०	२२	१४
	गोठादी रिमालगाड	२२	१७	२१	१७	२	२	२०	१२
	पाडलुडटोल	३०	२४	२८	२३	६	५	२५	१४
	पटसार	१७	१२	१६	१४	४	५	१३	१०
	हउदी भाटडाडा	२०	१४	१८	१७	३	४	१४	१२
	जम्मा	११५	८७	१०६	९२	१५	१६	९४	६२
८	भोर्ले अर्चले	१३	९	११	८	५	०	७	४
	शिवरामडाडा पर्खाले गाड	२५	१०	२१	८	४	०	१०	२
	भट्टराई गाड मूर्तिचौर	३५	२१	२२	२८	१२	८	३०	२५
	शालविसाउने भुताहा, रामघाट	६८	४२	५७	५०	२०	०	४५	३०
	पायटार केवलघारी	४४	३२	४०	३६	१०	५	३४	२५
	सपौदे क मिलनचोक	३०	२६	२६	२५	१२	०	२०	२२
	सपौदे ख रिमालडीही	४६	३२	३८	३०	९	४	३०	३२
	हाबोटे, अम्बोटे	२०	१६	१९	१८	५	१	१५	१७
	जम्मा	२८१	१८८	२३४	२०३	७७	१८	१९१	१५७
९	छापा कालीमाटी, जघाथर	२७	२२	२७	२१	५	३	२७	०
	खासा, डम्बरा	२४	२१	२४	२१	०	०	२४	१
	ढुडगापोखरी जेसिया	१४	१२	१४	११	२	१	१४	०
	पिपलछाप सिरौदी	१८	१४	१८	१४	५	४	१८	६
	वनकट्टा	२०	१६	२०	१७	४	४	२०	६
	एक्ले	११	९	११	११	२	१	११	२
	जम्मा	११४	९४	११४	९५	१८	१३	११४	१५
	गा.वि.स.को जम्मा	१०४८	७५६	९०६	८०५	२८५	१५७	७५४	४७३

		१००.०	७२.१४	८६.४५	७६.८१	२७.१ ९	१४.९८	७१.९ ५	४५.१ ३
	प्रतिशत								

माथिको तालिका अनुसार यस गा.वि.स. का १०४८ घरधुरी मध्ये १०० प्रतिशत घरधुरीमा सबै जनाले नियमित रूपमा चर्पी प्रयोग गर्ने देखियो भने ७२.१४ प्रतिशत अर्थात् ७५६ घरधुरीमा महत्त्वपूर्ण अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने गरेको पाइयो । त्यस्तै घरायसी तहमा पिउने पानी शुद्धीकरण गरी पिउने घरपरिवार जम्मा ८६.४५ प्रतिशत अर्थात् ९०६ घरधुरी देखिन्छन् भने व्यक्तिगत सरसफाई कायम गर्ने ७६.८१ प्रतिशत अर्थात् ८०५ घरधुरी, घरभित्र तथा बाहिरका ठोस फोहर मैला खाडलमा फाल्ने २७.१९ प्रतिशत अर्थात् २८५ घरधुरी, खेर गएको पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने १४.९८ प्रतिशत अर्थात् १५७ घरधुरी, भाँडा सुकाउने चाँग भएका ७१.९५ प्रतिशत अर्थात् ७५४ घरधुरी र धुवा रहित चुल्हो भएका ४५.१३ प्रतिशत अर्थात् ४७३ घरधुरी देखिन्छन् । वडागत हिसाबमा पनि कुनै पनि वडा यी सूचकहरूमा पूर्ण देखिएनन् । यस प्रकार साँखर गा.वि.स. पूर्ण सरसफाईका सूचकमा अभै कमजोर नै रहेको कुरा यी तथ्याडकबाट निचोड निकाल्न सकिन्छ ।

२.३.४ वातावरणिय सरसफाईको अवस्था

वातावरणीय सरसफाईको दृष्टिकोणबाट हेर्दा यस साँखर गा.वि.स.मा वास योजनाको कार्यान्वयन पश्चात् सकारात्मक परिवर्तनहरू देखिएका छन् । पहिलेजस्तो जथाभावी दिशा गर्नाले सिर्जना हुने वातावरणीय समस्यालाई कच्ची र पक्की शौचालय निर्माणले कम गरिदिएको छ भने विभिन्न रोगहरूको स्थिति पनि भयावह हिसाबको छैन । तैपनि अभै केही घर धुरीमा शौचालयको अभाव, कमजोर शौचालयको निर्माण, आदिले वातावरणीय सरसफाईलाई ठूलै चुनौती दिएका छन् । पूर्ण सरसफाईका सूचकहरूमध्ये घरभित्र तथा बाहिरका ठोस फोहर मैला खाडलमा फाल्ने बानीको विकास गा.वि.स.का मात्र २७.१९ प्रतिशत अर्थात् २८५ घरधुरीमा र धुवा रहित चुल्हो भएका मात्र ४५.१३ प्रतिशत अर्थात् ४७३ घरधुरी देखिन्छन् । यसबाट पनि वातावरणीय सरसफाईमा प्रतिकूल असर पार्ने व्यवहारहरू अभै पनि चलनचल्तीमै रहेका छन् । यसर्थ यी प्रतिकूल असर पार्ने व्यवहारहरूलाई कम गर्दै वातावरणीय सरसफाईलाई वढावा दिने खालका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता देखिन्छ । धुवारहित चुलोको

सवालमा र ठोस फोहरलाई खाडलमा राख्ने सवालमा जनचेतना र अनुगमन कार्य प्रभावकारी हुन सक्दछ । त्यसतर्फपनि ध्यान दिइनु पर्दछ ।

२.४ गा.वि.सको वाश योजना कार्यान्वयन तथा संसोधित कार्ययोजना

२.४.१ विभिन्न खानेपानी योजनाहरू

तालिका १०

प्रस्ताव गरिएका विभिन्न खानेपानी योजनाहरू

क्र.सं.	योजनाको नाम प्राथमिकताको आधारमा	वडा नं	नयाँ/मर्मत/पुन निर्माण	श्रोतको नाम	अनुमानित संरचनाहरूको विवरण					टोलको नाम/घरधुरी	जातीय घरधुरी				बाढी पहिरोको संभावना
					इण्टेक	आर. भि. टि	धारा	प्रसारण लाइन मि	शाखा लाइन मि		जनजाती	दलित	अन्य	जम्मा	
	लिफ्टिङ्ग खा.पा.														
१	वरडाडा सोलार लि.खा.पा.	६,७,८									१५	०	१४	२९	
२	पाडलुङ्ग गैह्रा खा.पा.यो.	७,८,९									०	१	२९	३०	
३	सामाकोट, गिद्धेडाडा सोलार लि.खा.पा.	२	मर्मत								४१	५	०	२६	
	स्रोत संरक्षण योजनाहरू														
१	अलैचे छरछरे खा.पा.सुधार यो.	३,४,५,६	मर्मत								२७	४	७२	३	१४
२	पिपलछाप वनकट्टा खा.पा.सुधार यो.	९	मर्मत								१३	५	३२	५०	
३	मानीचौर खा.पा.	४	मर्मत								१३	७	२५	४	
४	भुल्के सोलार खा.पा.यो.	२									४	०	०	४	
५	गोठादी खा.पा.मर्मत सुधार विस्तार	७	मर्मत								३१	३१	६५	७	१२
६	अजिङ्गरे खा.पा.सुधार विस्तार	२	मर्मत								३५	१	०	३६	

क्र.सं.	योजनाको नाम प्राथमिकताको आधारमा	बडानं	नयाँ/मर्मत/पुनर्निर्माण	श्रोतको नाम	अनुमानित संरचनाहरूको विवरण					टोलको नाम/घरधुरी	जातीय घरधुरी				बाढीपहिरोको संभावना
					इण्टेक	आर. भि. टि	धारा	प्रसारण लाइन मि	शाखा लाइन मि		जनजाती	दलित	अन्य	जम्मा	
७	कालिमाटी पधेरा मुल संरक्षण										६	२७	२	३५	
८	फलाउदी पधेरा मुल संरक्षण										१२	०	०	१२	
९	छरछरे पधेरा मुल संरक्षण										१	१०	४	५९	
१०	पुनर्भरण पोखरी जालिमडाडा	१									११	०	०	११	
११	माथिल्लो कालिमाटी मुल संरक्षण सु.	९													
१२	शंकर प्रा.वि. खा.पा.यो.	३									०	०	०	२५	
१३	जौबारी,गहते,सामाकोट गैह्राथर खा.पा.	२	मर्मत												
१४	मगरपानी,कृवापानी,पहेले,फूलाउदी कडेलपानी मुल संरक्षण सुधार														
१५	ओजाहा,केलादी,ज्ञानीचौर,सोल्टी,आपेटरी,वर्षेघाट,देविस्थान भ्यागुते कुवा मर्मत	६	मर्मत												

२.४.२ सम्भाव्य लगानीका स्रोतहरू

माथि उल्लेखित खानेपानी योजनाहरू र वांकी चर्पी निर्माण गर्न को लागि सम्भावित श्रोतहरू :

- उपभोक्ता स्वयं, स्थानीय समुदाय तथा संघ संस्थाहरू
- गा.वि.स
- जि.वि.स.
- खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय
- अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू
- दातृ राष्ट्र तथा निकायहरू

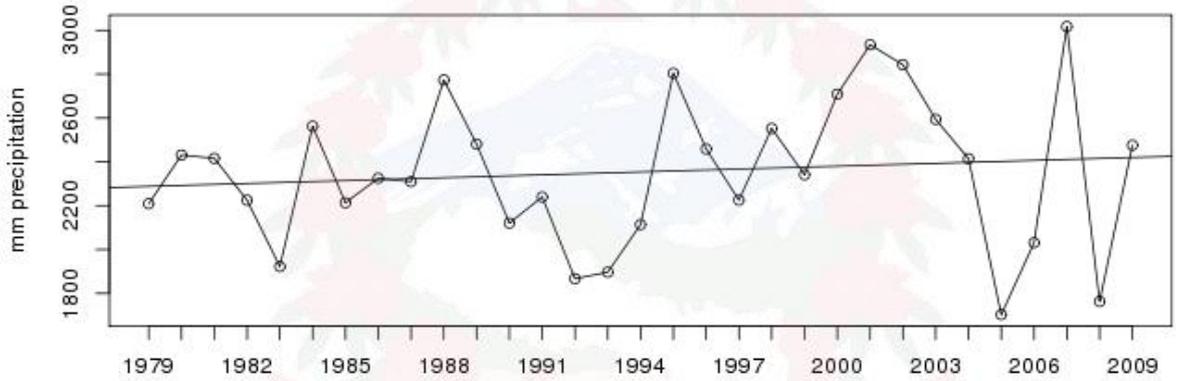
२.५ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण

२.५.१ स्याङ्गा जिल्लाको वर्षात तथा तापक्रम

वर्षा र तापक्रमको तथ्यांक जल तथा मौषम विज्ञान विभाग अन्तर्गतका मौषम मापन केन्द्रबाट लिएको हो । यो तथ्यांक उक्त विभागको वेबसाइटको जलवायु पोर्टलमा उपलब्ध छ । स्याङ्गा जिल्लाको हकमा चापाकोट, तिसेदी, स्याङ्गा, डाँडास्वाँरा र वालिङ्ग गरि पाँच ठाउँमा मौषम केन्द्र राखिएको छ, चित्रमा प्रस्तुत वर्षातको तथ्यांक उक्त चारै ठाउँका केन्द्रका तथ्यांकहरूको वार्षिक औसत हो भने तापक्रम को तथ्यांक भने चापाकोट र स्याङ्गा गरि दुईवटा केन्द्रको मात्र रहेको छ ।

क) वर्षा

चित्र १ मा सन १९७९ देखि २००९ सम्मको वार्षिक औषत वर्षात देखाइएको छ । अवलोकन गरिएको औसत वार्षिक वर्षात १७०० मिलि देखि ३००० मिलि को बीचमा रहेको छ । २००७ र २००१ मा अधिकतम परिमाणमा वर्षा भएको देखिएको छ भने २००५ र २००८ मा अन्य वर्षको तुलनामा न्युन परिमाणमा वर्षा भएको देखिन्छ । तीस वर्षको अवधिमा करिब करिब १०० मिलिको दरले वर्षाको परिमाणमा वृद्धि भएको देखिएको छ । त्यस्तै, गत पाँच वर्षमा वार्षिक वर्षाको परिमाणमा अति नै उतारचढाव देखिएको छ (२००७ र २००१ मा अत्याधिक वर्षा भएको देखिन्छ भने २००५ र २००८ मा न्युनतम वर्षा भएको देखिएको छ ।) जसले भविष्यमा हुनसक्ने वर्षाको प्रवृत्तिको भरपर्दो अनुमान गर्न नसकिने बनाएको छ ।

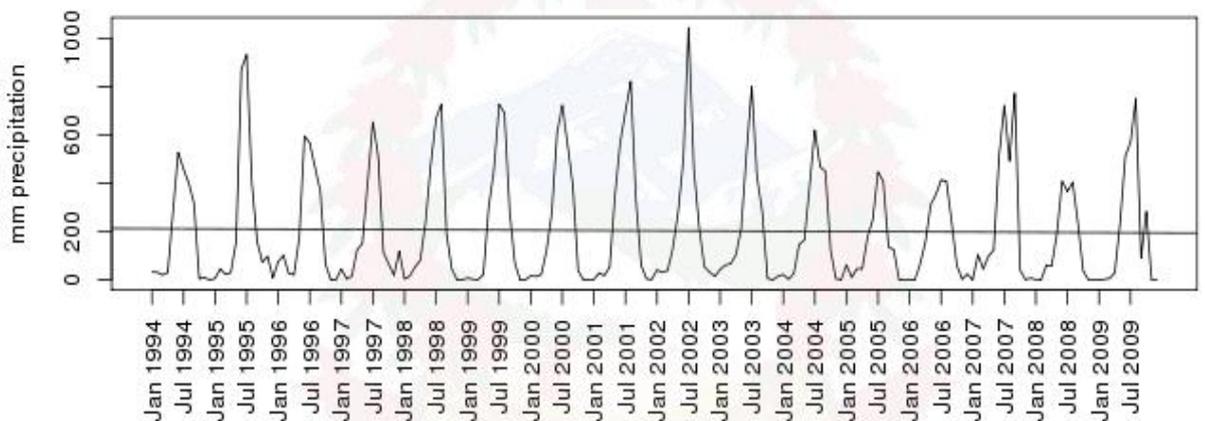

Mean Observed Rainfall From 1979 To 2009 Months January February March April May June July August September
 • October November December for CHAPKOT, TISEDİ, SYANGJA, DANDASWANRA, WALLING ($y=4.386 \times \text{year} - 6391.0$, $r=0.118$, $p=0.5274$, $S.E.=0.5274$)

१९७९ देखि २००९ सम्मको वार्षिक औसत वर्षा

ख) मासिक औसत वर्षात (१९९४ देखि २००९)

ग्राफ २ मा सन् १९९४ देखि २००९, १५ वर्षको मासिक वर्षातको फरक प्रस्तुत गरिएको छ उच्च वर्षात गर्मी यामको मनसुनको समय, बैशाख महिना देखि भाद्र महिना सम्म देखिन्छ, मनसुनको बेलाको मासिक सबभन्दा बढी वर्षातको औसत ५०० - ८०० मिलिमिटर देखिन्छ । १९९५ र २००२ मा हिउँदको सबभन्दा उच्च वर्षात भएको थियो भने अन्य हिउँदमा खासै वर्षा भएको देखिदैन । विशेष गरि २००९ को हिउँदमा लामो खडेरी परेको देखिन्छ ।

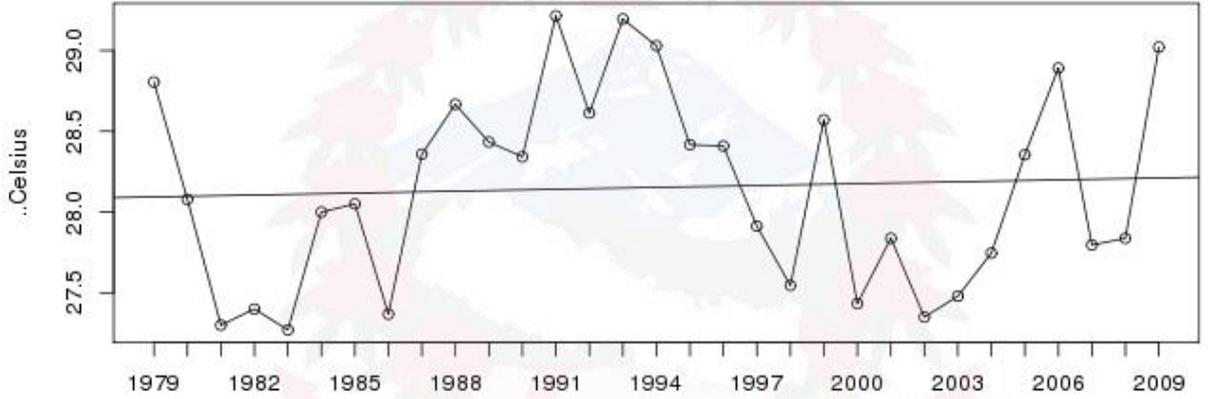
Average Observed Rainfall From 1994 To 2009 for CHAPKOT, TISEDİ, SYANGJA, DANDASWANRA, WALLING ($y=-1.108 \times \text{year} + 2421.0$, $r=-0.02112$, $p=0.7712$, $S.E.=0.7712$)

१९९४ देखि २००९ सम्मको मासिक वर्षातको औसत

ख) अधिकतम तापक्रम

ग्राफ ३ मा चापाकोट र स्याङ्गजा गरि दुईवटा केन्द्रको १९७९ देखि २००९ सम्मको अवधिको वार्षिक अधिकतम तापक्रमको औसत तथ्याङ्क प्रस्तुत गरिएको छ । अधिकतम तापक्रम २७ देखि

२९.५ डिग्री सेल्सियस रहेको देखिन्छ । तीस वर्षको अवधिमा अधिकतम तापक्रम १९९१ र १९९३ मा करिब २९.५ डिग्री सेल्सियस तापक्रम देखिन्छ, भने समग्र तीस वर्षको अधिकतम तापक्रमको औसत करिब ०.५ डिग्री सेल्सियसका दरले बढ्दै गएको देखिन्छ । जल तथा मौसम विज्ञान विभागको वेबसाइटमा न्यूनतम तापक्रमको ग्राफ पनि उपलब्ध छ

• Average Observed Temp-Max From 1979 To 2009 Months January February March April May June July August September October November December for CHAPKOT, SYANGJA ($y=0.003902 \times \text{year} + 20.37$, $r=0.05873$, $p=0.7536$, $S.E.=0.7536$)

१९७९ देखि २००९ सम्मको अधिकतम तापक्रमको औसत

२.५.२ जोखिम सम्बन्धमा बिगतको सिकाई पहिचान

साल	जोखिम	स्थानिय समुदाय तथा वातावरणीय सेवाहरुमा जोखिमबाट पारेको असर	जोखिमबाट बच्न समुदायले अपनाएको उपाय
२०६६	भाक्रेखोला पहिरो	भाक्रेपानी क इन्टेक पाइपमा असर	वर्षायाम सकिएपछि पाइपलाई अस्थायी रूपमा जोडिएको
२०६६	भाक्रेखोला पहिरो	भाक्रेपानी ख इन्टेक पाइपमा असर	• वृक्षारोपण
२०६९	धरादीमानेचौर खा.पा.को मुहानमा पहिरो	पाइपलाइनमा क्षति	
२०६९	सम्मीको रुखमुनी पहिरो	अलैचे छरछरे खा.पा.यो. पाइपलाइन प्रभावित	
२०७०	अजिङ्गरे खा.पा.यो. को मुहानमा पहिरो	इन्टेक र पाइप प्रभावित	
२०७१	देविस्थान पहिरो	देविस्थान पहेलेमा रहेको कुवा र मूल इन्टेक प्रभावित	

२.५.३ भविष्यमा हूनसक्ने जोखिमहरुको प्रकृति विश्लेषण गर्ने, बिपद तथा जोखिम न्यूनीकरण र जलबायू अनूकूलन सम्बन्धी विकल्पहरु

जोखिम	स्थानिय समूदाय तथा वातावरणीय सेवाहरुमा जोखिमबाट पारेको असर	जोखिमबाट प्रभावित समूदाय तथा उपभोक्ताहरु	जोखिम प्रभावको अवस्था (धेरै उच्च-४, उच्च-३, मध्यम-२ र न्युन-१)	संग सम्बन्धित बिपद तथा जोखिम न्यूनीकरणका विकल्पहरु
भाकखोला पहिरो	खानेपानीको मुख्य वितरण प्रणालीमा अवरोध	भाकपानी क र ख का उपभोक्ताहरु	२	<ul style="list-style-type: none"> पहिरो संभावित स्थानमा संरक्षण पर्खाल निर्माण वृक्षारोपण पाइपलाइनको रूट परिवर्तन
देविस्थान पहिरो	देविस्थान पहेलेमा रहेको कुवा पुरिन सक्ने, मूल इन्टेक बगाउन सक्ने	भाकपानी क र ख का उपभोक्ताहरु	२	<ul style="list-style-type: none"> संरक्षण उपायहरु संभावित क्षति कम गर्न वृक्षारोपण
अजिङ्गरे पहिरो	इन्टेक र पाइप प्रभावित	विभिन्न वडाका उपभोक्ताहरु	२	<ul style="list-style-type: none"> पुनः वृक्षारोपण पोखरी निर्माण स्रोत संरक्षण उपायहरु

२.५.४ सुभावहरु

- खानेपानीका सम्पूर्ण स्रोतहरुमा मुहान संरक्षणको लागि वृक्षारोपण लगायत अन्य उपायहरु अपनाउने ।
- सम्पूर्ण खानेपानी आयोजनाहरुमा खानेपानी सुरक्षा योजना लागू गर्ने ।
- वनविनाश कम गर्न सुधारिएका चुल्होको प्रयोग बढाउन आवश्यक तालिम संचालन गर्ने ।
- खानेपानीको पाइपलाई मानिस तथा अन्य जनावरका क्रियाकलाप, तापक्रमको असर, भुक्षय आदिबाट जोगाउन सम्पूर्ण खानेपानी आयोजनाहरुका पाइप उचित गहिराईमा गाडने व्यवस्था गर्ने ।

२.६ तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरु

साँखर गा.वि.स.मा प्रस्ताव गरिएका अन्य योजना निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका ११
तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरू

क्र.सं.	योजनाको नाम	लाभान्वित घरसंख्या		सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापहरू
		टोल	घरधुरी	
१	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन			तालिम
२	पुनर्भरण पोखरी निर्माण			तालिम
३	वृक्षारोपण			तालिम, जनजचेतना
४	सुधारिएको चुलो			तालिम, जनजचेतना
५	भल नियन्त्रण			
६	मिस्त्री तालिम			तालिम
७	पूर्ण सरसफाइ			तालिम, गोष्ठी, न्याली

माथिको तालिकामा देखाइएजस्तै यस गा.वि.स. का प्रत्येक ९ वटा वडाहरूले आफ्ना सम्पूर्ण घरधुरीलाई लाभान्वित गराउने गरी सरसफाई, मर्मत सम्भार, जलवायु परिवर्तन सचेतना, पोखरी, वृक्षारोपण, भल नियन्त्रण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, सुधारिएको चुलो आदि क्रियाकलापहरू गर्ने गरी योजना तर्जुमा गरेका छन्। यी तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरू सम्पन्न गर्न तालिम, न्याली, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया आदि सञ्चालन गर्ने प्रस्ताव पनि गरेका छन्।

खण्ड तिन

निष्कर्ष तथा भावी कार्यदिशा

३.१ निष्कर्ष

वास कार्यक्रम लागु हुनुपुर्व साँखर गा.वि.स. मा स्वास्थ्य, सरसफाई, स्वच्छता र पोषणका क्रियाकलापहरू तुलनात्मक रूपमा कमजोर अवस्थामा थिए । धेरै बस्तीहरूमा खानेपानी स्रोतहरूको अभाव थियो भने भएका खानेपानीका स्रोतहरू पनि ब्यवस्थित र सुरक्षित थिएनन् । तर वास कार्यक्रम लागु भए पश्चात गा.वि.स.को खानेपानी, स्वास्थ्य, सरसफाई, स्वच्छता र पोषणको अवस्थामा निकै सुधार आएको छ । कतिपयले स्वास्थ्यका बारेमा कुनै जानाकारी नभएको अवस्थामा यो कार्यक्रम बहुउपयोगी सावित भएको छ ।

वास योजना कार्यान्वयन पश्चात् यहाँका घरधुरीहरूमा खानेपानीको सुविधाको उपलब्धता उल्लेख्य हिसाबले बढेको छ । पहिलेको तुलनामा उपलब्ध खानेपानीको गुणस्तर पनि सुधिएकोछ । नसुधारिएको कुवा, मुल, पँधेरा र खोल्सा खाल्सी माथिको निर्भरता घटी सहज रूपमा खानेपानीको वितरण समेत भएको छ । पहिले यस गा.वि.स.मा घरधुरीहरूमा शौचालय बनाउने र प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या अत्यन्तै न्युन रहेको थियो भने जब वास कार्यक्रम लागु भए पश्चात यहाँका घरहरूमा शौचालयको तिब्र रूपमा विकास भएको छ ।

माथि उल्लेख गरिएका उपलब्धिहरूका बाबजुद वास योजनाको हिसाबमा अभै चुनौतीहरू विद्यमान रहेको पाइएको छ । खानेपानी सुविधा नपुगेका घरधुरी अभै केही रहेका छन् भने पुगेको सुविधाको पनि स्तरोन्नति तत्काल गर्नुपर्ने देखिन्छ । खानेपानीका स्रोतको सुधार र सुविधा स्तर बढाउन केही वडाहरूमा अभ प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । घरायसी शौचालयको उल्लेख्य विकास भए पनि संस्थागत शौचालयको स्थिति अभै अत्यन्तै कमजोर छ । पूर्ण सरसफाईका केही सूचकहरूको कमजोर उपस्थितिले वातावरणीय सरसफाई कायम गर्न ठूलै चुनौती बाँकी रहेको देखिन्छ ।

वास योजनाले हासिल गरेका उपलब्धिलाई दिगो बनाउँदै विद्यमान खानेपानी र सरसफाईका समस्याहरूलाई बहुसरोकारवालाहरूको सहभागिता र सहकार्यमा सकेसम्म छिटो समाधान गर्न सकियो भने साँखर गा.वि.स. को वास योजनाले कल्पना गरेको साँखरको समावेशी स्वस्थ र समुन्नत समाज वास्तविकतामा परिणत हुन धेरै समय लाग्दैन ।

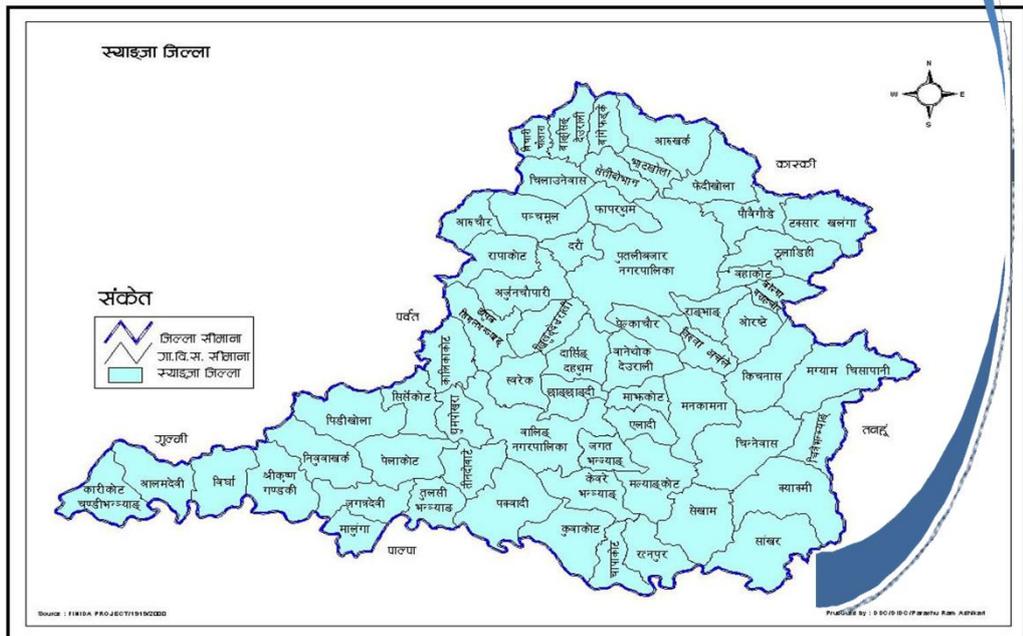
३.२ भावी कार्यदिशा

- खानेपानीको सुविधालाई गा.वि.स. का सम्पूर्ण घरधुरीसम्म सहज किसिमले पुऱ्याउन प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने ।
- पक्की शौचालयको सुविधा विकास गर्न स्थानीयलाई अभिप्रेरित गर्दै संस्थागत शौचालयको निर्माण र व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिनु पर्ने ।
- पूर्ण सरसफाईका सम्पूर्ण सूचकहरूको स्थितिलाई सुदृढ तुल्याउँदै वातावरण सरसफाई कायम गर्न योजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- केही बालबालिकामा देखिएको भिटामिनजन्य तत्त्वको कमीबाट सिर्जना भएका स्वास्थ्यजन्य समस्याहरू समाधान गर्न प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धमा परम्परागतभन्दा गा.वि.स. को यथार्थ वस्तुस्थिति ध्यानमा राख्दै जनचेतना फैलाउने खालका र प्राकृतिक वातावरणलाई दिगो बनाउने खालका प्रभावकारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

स्याङ्जा जिल्ला र सांखर गा.वि.स.को नक्सा

अनुसूची २
वास योजना सम्बन्धी फोटो ग्यालरी

भुल्के ग्रामीण सौर्य खा.पा.यो., साँखर २ मा निर्मित आरभिट्टी

साँखर गाविसमा निर्मित एक पुर्नभरण पोखरी

वास योजना सम्बन्धी फोटो ग्यालरी

गा.वि.स. को वास योजना अद्यावधिक गर्ने क्रममा सञ्चालित कार्यशाला गोष्ठी

वास योजना अद्यावधिक गर्ने क्रममा आयोजित कार्यशाला गोष्ठी

वास योजना अद्यावधिक गर्ने क्रममा आयोजित वडा भेला

वास योजना अद्यावधिक गर्ने क्रममा आयोजित वडा भेला

श्रमदानमा जुटदै साँखरका खानेपानी उपभोक्ताहरु

भुल्के ग्रामीण सौर्य खा.पा.यो.को सोपार प्यानलसँगै वास स्याङ्जा सम्बद्ध टिम

अनुसूची ३

वास योजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्णयहरू

मिति २०७१ साल असर माघ १ गते जसमन्तारको निर्णयमा गा.वि.स मा गा.वि.स स्तरिय उपविभागीय स्तरमा चर्चला भोजन तर्जुमा कार्यशाला गौरी गा.वि.स स्तरमा आयोजना गरियो जसको अध्यक्षता गौरी गा.वि.स स्तरमा प्रस्तावित कार्यकर्ताहरूले गर्नु भयो।

क्र.सं.	नाम थर	पद/विवरण	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	प्रतिनिधि/२ जना	गा.वि.स स्तरमा		
२	रश्मि कुलदैल	MS Specialist	९८५४४००८	
३	कमला श्रेष्ठ	कक्षा शिक्षिका		
४	बालकृष्ण श्रेष्ठ	स.स. स्तरमा		
५	जानेश्वर बस्नेत	स.स. स्तरमा	९८५४४००८	
६	भिललाय बस्नेत	स.स. स्तरमा		
७	तिलकचन्द्र श्रेष्ठ	स.स. स्तरमा		
८	मनजु ज्ञेपाल	स.स. स्तरमा		
९	दल ब. थापा	साविक १	९८०५५९८९६	
१०	पुष्प श्रेष्ठ	साविक ६		
११	शम श्रेष्ठ			
१२	शोभा श्रेष्ठ	साविक ६	९८५४४००८	
१३	दुर्गा श्रेष्ठ	साविक ४		
१४	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
१५	तारा श्रेष्ठ			
१६	अश्विनी श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
१७	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४		
१८	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
१९	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४		
२०	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
२१	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४		
२२	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
२३	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
२४	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
२५	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	
२६	शोभा श्रेष्ठ	साविक ४	९८५४४००८	

क्र.सं.	नाम	पद, हेतु/कारण	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
	विजयालक्ष्मी भद्राई	असखि ले. ३	984936173632	विजयालक्ष्मी
	सुधा वस्ताडई	"	9847100968	~~सुधा~~
	रिता वस्ताडई	केपि (आप) सहाय कार्यकर्ता	9844756099	रिता
२३	तारनाथ भद्राई			तारनाथ
२३	लोचनाथ जैरे	सांख्य - ९	९८४७७५९८८	लोचनाथ
२३	अमचंद्र भद्राई	सांख्य - ९	११ ११	अमचंद्र
२४	सुवेजा पाळ	सांख्य - ९	9847259228	सुवेजा
२४	वृत्ता व. चापा	सांख्य (१)	९८४६८८२२९९	वृत्ता
२६	सुम प्रिभाल			सुम प्रिभाल
३६	बजर व. मल्ल	गार्डे-३		बजर व. मल्ल
३७	इन्दिरा-गौतम	गा. वि. प्रिभाल	९९७०२५८९६५	इन्दिरा
३८	सुमिका पाळ	सांख्य - ९		सुमिका
४०	अमिका चापा	सांख्य - २		अमिका
४१	सुमिका चापा	सांख्य - २		सुमिका
४२	अध्याज भद्राई	सांख्य - २		अध्याज
४३	पद्मश्री भद्राई	सांख्य - २	९६१६९२४०४२	पद्मश्री
४४	कृष्ण खांड			कृष्ण
४५	अनंदापुर (आन)		११ ११	अनंदापुर
४६	तारा देवी पोखरेल			तारा देवी
४६	दाकृष्ण तिवारी			दाकृष्ण
४६	किरभायी रोकाडा (आप)			किरभायी

प्रस्तावक

- (१) जलपायु परिचालन संकल्पना
- (२) फ्रॅण्ड्स ऑफ वि.स.स. सर्व्हिस सोशला संकल्पना
- (३) धर्तुपे < शांचालप संकल्पना
- (४) फ्रॅण्ड्स ऑफ वि.स.स. संकल्पना
- (५) स्वावेपावी सोशला संकल्पना

वि.सं. १

प्रस्ताव नं. १ मासिक धनफल जमा जालवायु परिवर्तक
 अखण्ड ८ क्षेत्र अनासुरले आगिहाले पातीको मुहावहड पुनः
 पत्र विनास, आधिहुते कले आडि अर्धगा, नपा रीजकेवा पुनः
 वाके पहिलो ताला पत्र, गिजापत्र, डेपु लण्डु, गेहरे वादि आडि
 आदि अखण्ड मासिक धनफल जमे समाधानका उपायहड विनास
 कुमागा, पुवापेपत्र भल विचलव, ता जालो अर्ध सुधापेहड
 द्राहो वाके प्रार्थ इजो अर्ध सुधारण जेके विनास अ
 समाधानका उपायहडाची धनफल जमे अनासुर अर्धगेहरे पनि
 समावेध जमे सुधापेहरे द्राहो एवम् गिजे तालीन विनास
 आर्थिक समागा अपूर्णता अन्वयताका अमि इत्यादि अर्धगेहरे
 धनफल जमे समाधानका उपायहड आन्वयता विनास जमे

वि.सं. २

प्रस्ताव नं. २ मासिक धनफल जमा धन सांख्यी वि.
 लार्डि अर्ध जा. वि. लु लखण्ड वापरा विनास विपीर एवम्
 अर्ध लोकेच जमे

क्रमांक	अहिन	किती
१	धन असाव	२०७१
२	जेहे असाव	२०७२
३	कशाव असाव	२०७२
४	वशाव असाव	२०७२
५	जेहे असाव	२०७२
६	अतिक असाव	२०७२
७	असाव असाव	२०७२
८	असाव असाव	२०७२

असाव जा. वि. लु लु पाँच असाव २०७२ ताला एवम् अर्धगेहरे विनास जमे
 वि.सं. ३

प्रस्ताव नं. ३

प्रस्ताव नं. ३ मासिक धनफल जमा धन सांख्यी वि.
 जा. वि. लु मा जमा धन अर्ध लुका १०४६ एवम् अर्धगेहरे
 एवम् अर्धगेहरे १०४६ अर्धगेहरे अर्धगेहरे

प्रस्ताव नं. ४४

11/11

प्रस्ताव नं. ४४ भाषित कलकत्ता नदी तट संरक्षण
के लिए नदी किनारे का क्षेत्र को सुरक्षित
रखने हेतु निम्नलिखित क्षेत्रों को

अपेक्षित

	क्षेत्र का नाम	नडा नं.
1	अलकेश्वर दरदर (बी.पी. सुधार विस्तार	
2	पिपलदाप कंकड़वा (बी.पी. सुधार विस्तार	
3	भागीचौर (बी.पी. सुधार	
4	मुल्के (बी.पी. सुधार	
5	जोडाही (बी.पी. सुधार विस्तार	
6	अजिडा (बी.पी. सुधार विस्तार	
7	कालिगाली पधेरा मुल संरक्षण 11	
8	जलाडकी पधेरा मुल संरक्षण	
9	दरदर पधेरा मुल संरक्षण	
10	पुत्राचल पोखरी - जालिगाली रिजर्व फोर्ड	9
11	भागीचौर कालिगाली मुल संरक्षण सुधार	5
12	वडडा नि. खा. या. यो - 6	
13	आरुपाती 6-9 विस्तार	
14	वासुदेव गंगा लिफ्टवेड, बी.पी. या. 6-5-8	
15	शंकर भा. वि. बी.पी. या.	3
16	जोडाही गहते सामकोट गहघर (बी.पी. या. मार्ग) 2	
17	भुजापानी, कुवापानी पधेरा जलाडकी, कुडेलपानी मुल संरक्षण	
18	ओडाहा, केलाही, जोगी चौर, वाण्डो, आण्डो, नरेंद्राट, देविकाण, भागुतो कुवा, कुवा मार्ग 11	
19	सामकोट सिद्धेश्वर स्म. चौराहा लिफ्टवेड (बी.पी. मार्ग) सुधार	6
20	हिडकी जलाडकी चिहाय मुल संरक्षण	10
21	नपले तल्लो लपाही केलाही सामकोट मुल संरक्षण	
22	भोलो कुवा, अम्बोरे हरीदे, भागीचौर लपाही, भागीचौर पधेरा मुल संरक्षण - 11	
23	तर्कनी (बी.पी. या. मार्ग) सुधार या. मार्ग	7
24	भुजापानी, तल्लो कालिगाली, सिद्धेश्वर, जलाडकी, जालिगाली	9
25	जोगी, लिफ्टवेड	9

प्रस्ताव व. ५

प्रस्ताव व. ५ गांधी धरमाला गांधी वि. वि. न. १५
प्रस्ताव प्रस्ताव पोखरी प्रति आवश्यक मर्यादा आरक्षण
सि. वि. न. २ ३ आला पोखरी
खोला - ९ १ आला पोखरी

11 11 11

निर्णय व. ६

प्रस्ताव व. ६ गांधी धरमाला गांधी असु खाजा ११.१०.१५
को PUNASUCC का सफायेतक नडा नारायण अन्वयका संयोजक २६२ राजपिपिदि
प्रतिनिधित्व
पुनर्जाति के तहत नाले रास जा म. वि. न. १६ संस्था १९९९ आरक्षण तमसा ६३६ वास आरक्षण
सौजन्य नाली अर्थात् लाम्ही संस्था सातहक वि. वि. न. १९ पराई सातहक वि. वि. न. २० वि. वि. न. २१
न. २२

Handwritten signatures and stamps, including names like 'राज कहरा इ. इ. जालध' and 'देवी अर्का'.